

NUORTEN KOKEMUKSIA ASIAKASSUHTEESTAAN
OMAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄNSÄ KANSSA LASTEN-
SUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA

Haataja Mika
Kurvinen Susanna

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

2019

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijät	Mika Haataja & Susanna Kurvinen	Vuosi	2019
Ohjaaja(t)	Susanna Helavirta & Merja Hjulberg		
Työn nimi	Nuorten kokemuksia asiakassuhteestaan oman sosiaalityöntekijänsä kanssa lastensuojelun sijaishuollossa		
Sivu- ja liitesivumäärä	53 + 5		

Tällä työllä tavoitteena on tuoda esiin lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten ääni ja mielipiteet. Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää nuorten kokemuksia asiakassuhteestaan oman sosiaalityöntekijänsä kanssa lastensuojelun sijaishuollossa.

Teoreettisena viitekehyksenä toimivat pääasiassa lastensuojelulaki, lastensuojelun yleiset käytännöt, arvot ja eettisyys, sekä lapsen osallisuuden määritelmät lastensuojelussa. Lisäksi avaamme teoriaosassa sosiaalityöntekijän työtehtäviä lastensuojelun sijaishuollossa. Opinnäytetyömme aineisto on hankittu puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla lastensuojelun sijaishuollossa neljältä nuorelta keväällä 2019. Analyysi on toteutettu käyttäen sisällönanalyysiä ja teemoittelua.

Nuorilla on sekä hyviä, että huonoja asiakaskokemuksia oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Pääosin haasteet määrittävät nuorten asiakaskokemuksia ja nämä haasteet koskevat kuulluksi tulemisesta sekä sosiaalityöntekijän tapaamisista. Suurin osa haastatelluista kokee, että yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa on ollut riittävää. Yksi haastatelluista puolestaan kokee niin, että hän on tavannut sosiaalityöntekijänsä liian harvoin, eikä ole tullut riittävästi kuulluksi. Aineistossa korostuu sosiaalityöntekijän persoonallisuus sekä hänen taitonsa kohdata nuori. Myös sosiaalityöntekijän iällä on nuorille merkitystä. Nuorten mielestä iältään vanhemmalla sosiaalityöntekijällä voi olla haastavaa ymmärtää nuorten elämäntilannetta. Haastatelluista käy myös ilmi, että sosiaalityöntekijän autoritääriäinen asenne heikentää nuoren osallisuuden tunnetta.

Pienen otoksen vuoksi opinnäytetyömme tulokset eivät ole yleistettävissä. Niistä voidaan kuitenkin saada viitteitä siitä, mitä nuorten mielestä tulisi ottaa huomioon kehitettäessä sosiaalityöntekijän ja nuorten välistä asiakassuhdetta. Yleisiä kehittämistarpeita, joita haastatteluaineistomme pohjalta voi nostaa esille ovat nuoren kohtaaminen ja kuunteleminen, sekä osallisuuden vahvistaminen. Tämänkaltaisen nuorten näkökulmia esiintuova opinnäytetyö antaa käytännöllistä tietoa lastensuojelun ammattilaisille työssään.

Avainsanat lastensuojelu, sijaishuolto, kokemukset, osallisuus

Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

Authors	Mika Haataja & Susanna Kurvinen	Year	2019
Supervisors	Susanna Helavirta & Merja Hjulberg		
Subject of thesis	Young people's experiences of their client relationship with their own social worker in child welfare substitute care		
Number of pages	53 + 5		

The goal of this thesis was to bring out the voice and opinions of young people in child welfare substitute care. The aim of the thesis is to show how young people describe experiences of their client relationship with their own social worker in child welfare substitute care.

The theoretical framework is mainly the Child Welfare Act and the general practices, values and ethics of child protection, as well as the definitions of child involvement in child protection. Also in the theoretical section the work of social worker is clarified in more detail in child welfare substitute care. The material of this thesis has been acquired through semi-structured thematic interviews with four young people in substitute care in spring 2019. The analysis is based on content analysis and comprised themes.

Young people have both good and bad customer experiences with their own social worker. Most of the challenges determine the customer experience of young people, and these challenges include being heard and meeting with a social worker. Three of the interviewees felt that there has been sufficient contact with their own social worker. One of the interviewees, on the other hand, felt that he has met his social worker too rarely and has not been heard enough. The material emphasizes the personality of the social worker and his or her ability to face the young. The importance of the age of the social worker also emerges. Young people reported that it might be challenging for an older social worker to understand the situation of young people. The interviews also revealed that the social worker's authoritarian attitude diminishes the young person's sense of inclusion.

Due to the small sample size, the results of the thesis cannot be generalized. The results can nevertheless provide an indication of what young people think should be taken into account when developing the relationship between a social worker and young people. Common development needs that can be highlighted from the interview materials include meeting and listening to young people and strengthening inclusion. This kind of thesis from a youth perspective provides practical information for child protection professionals in their work.

Key words child welfare, substitute care, experiences, inclusion

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LASTENSUOJELU.....	7
2.1	Lastensuojelu tänään.....	7
2.2	Huostaanotto ja sijaishuolto.....	10
2.3	Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävät.....	14
3	LAPSET LASTENSUOJELUN OSALLISINA.....	17
3.1	Lasten osallisuuden määritelmä.....	17
3.2	Osallisuus lasten oikeutena.....	19
3.3	Lapsen osallisuus lastensuojelussa.....	21
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	25
4.1	Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset.....	25
4.2	Opinnäytetyön toteutus ja aineistonkeruu.....	25
4.3	Opinnäytetyön eettisyys.....	29
4.4	Aineiston analyysi.....	32
5	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET.....	34
5.1	Yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa.....	34
5.2	Nuorten näkemys asiakassuhteestaan oman sosiaalityöntekijän kanssa.....	36
5.3	Kuulluksi tulemisen kokemus oman sosiaalityöntekijän kanssa.....	38
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	41
	LÄHTEET.....	50
	LIITTEET.....	54

1 JOHDANTO

Julkisuudessa on käyty paljon keskustelua sosiaalityöntekijöiden suurista asiakasmääristä lastensuojelussa. Keskusteluissa on ehdotettu muun muassa sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien ylärajan kirjaamista lakiin. Myös sosiaalityöntekijöiden kuormittuminen työkentällä on noussut esille. Lastensuojelun Keskusliiton teettämän selvityksen mukaan erityisen huolestuttavaa on se, että käytännön työntekijöillä ei ole aikaa tavata lapsia, ja että aikaa ei ole riittävästi laadukkaaseen asiakastyöhön (Hipp & Hyvärinen 2018).

Yleisestikin on pohdittu lapsen asemaa sijoitusprosessissa. Tulevatko lapset ja nuoret todella kuulluksi? Me koemme tärkeäksi sen, että nuori saa kertoa omia ajatuksiaan ja että häntä kuunnellaan. Nuoren ja sosiaalityöntekijän suhde on äärimmäisen tärkeä ja arvokas. Muistettavan arvoista on, että sosiaalityöntekijällä on monta asiakasta, mutta sijoitetulla nuorella on vain yksi sosiaalityöntekijä. Suhteella ja sen laadulla voi siis olla huomattavasti enemmän painoarvoa kuin aina osataan ajatella.

Lastensuojelussa päätöksiä tehdessä olisi tärkeää, että nuoret tulisivat kuulluiksi yksilöllisine tarpeineen sekä mielipiteineen, oli kyse sitten pienestä tai suuresta asiasta. Kun nuori saa osallisuuden kokemuksen, on hänellä helpompi ymmärtää ja ottaa vastaan mitä aikuiset kertovat, ja näin myös hyväksyä heidän asioitaan koskevat päätökset.

Yle uutisoi 9.10.2019, että Suomen lastensuojelu on paikoin kriisissä. Yle toteutti selvityksen tutkimalla aluehallintoviraston kunnille antamia valvontapäätöksiä vuodesta 2017 alkaen. Päätöksistä nousi esiin kolme suurta tekijää: perheiden pahoinvointi on lisääntynyt, lastensuojelu kärsii työvoimapulasta sekä lasten oikeusturvan vaarantuminen lastensuojelun prosessissa. (Jansson & Roslund, 2019.)

Yle julkaisi 9.10.2019 myös toisen artikkelin, jossa kerrottiin, että joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, ja epäkohdat ovat luultuja laajempia. Viime vuosina aluehallintovirastot ja eduskunnan oikeusasiamies ovat huomauttaneet ainakin 50:tä lastensuojelulaitosta sekä ammatillista perhekotia niissä havaittujen epä-

kohtien perusteella. Samassa julkaisussa sijaishuollossa oleva nuori kertoi huolestaan, ettei nuoria kuulla eikä uskota riittävästi lastensuojelussa. (Jansson & Roslund, 2019.)

Lastensuojelun sijaishuollon tilasta nousseet huolet ovat olleet myötävaikuttamassa kiinnostukseemme ottaa selvää, miten sijaishuollossa olevat nuoret kokevat ja kuvailevat asiakassuhdettaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Mielestämme juuri asiakkailta, eli tässä tapauksessa lapsilta ja nuorilta saadun tiedon perusteella pystytään parhaiten puuttumaan sekä vaikuttamaan mahdollisiin epäkohtiin lastensuojelutyössä. Haluamme tällä opinnäytetyöllä löytää vastauksen siihen, miten ja minkälaiseksi sijaishuollossa oleva nuori kokee asiakassuhteensa oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, ja että kokevatko nuoret aidosti tulevansa kohdatuiksi ja kuulluiksi oman sosiaalityöntekijänsä toimesta.

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda esille nuorten ääni tarkastelemalla heidän kokemuksiaan lastensuojelun sijaishuollosta ja erityisesti suhteestaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Nuorten äänen esiin tuomisen lisäksi tavoitteenamme on saada nuorilta ideoita siitä, miten oman sosiaalityöntekijän kohtaamista voisi heidän mielestään kehittää. Opinnäytetyömme on tehty laadullisella menetelmällä, ja sen aineisto hankittiin puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden avulla lastensuojelun sijaishuollossa olevalta neljältä nuorelta keväällä 2019. Aineistomme analyysi toteutettiin käyttäen sisällönanalyysiä ja teemoittelua.

Opinnäytetyömme teoreettisena viitekehyksenä toimii pääasiassa lastensuojelulaki ja lastensuojelun yleiset käytännöt sekä lapsen osallisuuden määritelmät lastensuojelussa. Näitä käsittelemme teoriaosiossa laajasti ja pyrimme siten avaamaan lastensuojelun lainsäädäntöä, käytännön toimintaa sekä lasten osallisuutta lastensuojelussa. Lisäksi pyrimme teoriaosassa avaamaan nuorten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työtehtäviä lastensuojelun sijaishuollossa.

Toivomme opinnäytetyöstämme löytyvän apua sosiaalihuollon käytännön työtä tekeville sekä alan opiskelijoille. Näihin lukeutuvat erityisesti lastensuojelun työntekijät, sekä heidän kanssaan tiivistä yhteistyötä tekevät eri tahot. Toivomme, että opinnäytetyömme herättää ajatuksia ja tarjoaa ideoita lastensuojelun käytännön työn toteuttamiseen. Erityisesti haluaisimme, että nuorten ääni sekä tunne osallisuudesta tulisi jatkossa entistäkin paremmin huomioiduiksi lastensuojelutyössä.

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lastensuojelu tänään

Suomessa on THL:n tilaston mukaan tehty lastensuojeluilmoitus 78 875 lapsesta vuonna 2018. Lastensuojeluilmoitusten määrä (145 880) kasvoi 5 prosenttia edellisestä vuodesta. Yhtä lasta kohti tehtiin noin 1,8 lastensuojeluilmoitusta. Kiireellisesti lapsia sijoitettiin vuonna 2018 yhteensä 4 390. Kiireelliset sijoitukset kasvoivat edellisvuoteen verrattuna 6,9 prosenttia. Huostassa olleita lapsia vuonna 2018 oli yhteensä 10 861, joka on 2,3 prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli kyseisenä vuonna kokonaisuudessaan 18 544. (THL 2019.)

Lastensuojelun asiakkuudella tarkoitetaan sitä, että asiakkaana ovat lapsi, lapsen perhe sekä mahdollisesti muu lähiverkosto. Lastensuojelun keskiössä on aina lapsen edun periaate. (Heinonen 2016, 243.) Lapsen tai nuoren lastensuojelun asiakkuus tarkoittaa sitä, että lapsuudessa tai nuoruudessa on tapahtunut jotain poikkeavaa. Tämän takia lapsen tai nuoren kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi tarvitaan lastensuojelun tukitoimia. Lastensuojelun rooli voi olla lyhyt, tai väliaikainen, tai mahdollisesti koko lapsuuden ajan kestävä sijaishuollon mahdollistaja. Haastateltavilla nuorilla voi siis olla hyvin vaikeita ja haastavia elämäkokemuksia mukana kannettavanaan. (Hyvärinen & Pösö 2018, 21-22.)

Raamit lastensuojelulle luo lainsäädäntö. Lain tarkoituksena on turvata lapsen turvallinen kasvu ja kehitys silloinkin, kun lapsen omat vanhemmat tai huoltajat eivät siihen itse kykene. Lapsiperheiden sosiaalipalvelut tarjoavat kevyempiä tukitoimia monella eri saralla, mutta raskain lastensuojelun toimi on lapsen huostaanotto. Se tehdään hyvin äärimmäisissä tapauksissa, ja vasta siinä vaiheessa, kun kaikki muu on jo tehty. Joskus tilanteen äärimmäisyys vaatii välitöntä huostaanottoa.

Julkisuudessa kuva lastensuojelusta perustuu hyvin usein juuri huostaanottoon. Yksipuolisen kuvan mukaan lapset riistetään omilta vanhemmiltaan ilman painavaa syytä. Lastensuojelu on kyvytön puolustamaan itseään, koska perheiden asiat ovat tiukan vaitiolovelvollisuuden suojelemia. Lastensuojelu on noussut ot-

sikoihin myös hyvin surullisten tapausten vuoksi. Esimerkiksi vuonna 2012 tapahtunut Vilja Eerikan murha nosti tavalliset kansalaisetkin pohtimaan Suomen lastensuojelun tilaa. Lastensuojelun jossain määrin heikko ja haastava tilanne ei ole yksiselitteinen.

Lastensuojelutyöhön hakeutuvista sosiaalityöntekijöistä on ollut pula jo pitkään. Tästä on aiheutunut muun muassa sitä, että hyvin useilla sosiaalityöntekijöillä on liikaa asiakkaita vastuullaan. Lastensuojelun sosiaalityö on henkisesti hyvin kuormittavaa työtä, puhumattakaan valtavista asiakasmääristä. Työntekijöiden kuormittuneisuus lisää vaihtuvuutta. (Tillaeus 2019; Ristimäki 2019; Kanaoja & Ruuskanen 2019.) Työntekijöiden vaihtuvuus on erityisen vahingollista silloin, kun on kyseessä pitkäkestoisesti haastavat asiakkuudet. Uuden sosiaalityöntekijän perehtyminen asiakkaan kokonaisvaltaiseen tilanteeseen vie aikaa, vaikka joskus perheen tilanne vaatisi nopeaa interventiota.

Lastensuojelu voi puuttua lapsen tilanteeseen hyvin moninaisista syistä. Taustalla voi olla lapsen käytös, joka vaarantaa hänen itsensä tai hänen läheistensä hyvinvoinnin, tai huoli lapsen tilanteesta voi herätä vanhempien päihteidenkäytöstä, mielenterveysongelmista tai perheväkivallasta. Lastensuojelun puuttuminen perheiden eri tilanteisiin on hyvin herkkää ja moniulotteista työtä. Perheisiin ja kodin olosuhteisiin puuttuminen sekä vallan käyttäminen lain nojalla vaatii sosiaalityöntekijältä ammattitaitoa, sekä herkkyyttä toimia hankalissa tilanteissa.

Lastensuojelusta puhuttaessa hyvin tyypillisesti ajatellaan, että suuri koneisto toimii lapsen ympärillä. Lapsen tulisi olla lastensuojelun keskiössä, ja hänen tulisi tulla kuulluksi. Julkisuudessa on tuotu useasti esille lastensuojelun heikot resurssit, työvoimapula, sekä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus. (Aluehallintovirasto 2016; Kasurinen, 2017; Ristimäki 2019; Kanaoja & Ruuskanen 2019.) Koska lapset ja nuoret ovat sosiaalityöntekijöiden asiakkaita, on selvää, että edellä mainitut asiat vaikuttavat myös suhteeseen lapsen ja sosiaalityöntekijän välillä.

Lastensuojelutyöstä puhuttaessa esiin nousevat vahvasti arvot, jotka ohjaavat laittamaan aina lapsen edun etusijalle. Lastensuojelun tehtävänä on huolehtia kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten oikeuksista. Lastensuojelun tulee tunnistaa syrjivä ja epäinhimillinen kohtelu. Työn keskiössä on Suomen perustuslaki, kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä kansanvälisesti ihmistä ja

ihmisyyttä korostavat arvot. Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja sen turvaamaan yksityis- ja perhe-elämän suojaan on myös kiinnitettävä huomiota lastensuojelun työkentällä. Julkisen vallan vastuulla on turvata kaikkien erityisen haavoittuvassa asemassa olevien hyvinvointi. (THL 2019.)

Suomen perustuslaissa mainittu yhdenvertaisuus ja tasa-arvoinen kohtelu ovat myös lastensuojelun työskentelyn keskiössä. Perustuslaissa on lisäksi myös erillinen maininta siitä, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisina yksilöinä. Lapsilla tulisi siis olla samat oikeudet kuin aikuisellakin, ellei oikeuksia ole jostain lakiin perustuvasta syystä rajoitettu. (Perustuslaki 731/1999 2:6 §.)

Laki mahdollistaa lapsiin kohdistuvan positiivisen erityiskohtelun ja toimet, joilla voidaan mahdollistaa lasten tasavertainen asema aikuisiin nähden. Esimerkiksi sijoitus kodin ulkopuolelle ei vähennä näitä lapsen oikeuksia. Sijoitetun lapsen perus ja ihmisoikeuksista on vastuussa julkinen valta, jolla on vastuu näiden oikeuksien toteutumisesta. Sijaishuollossa olevan lapsen fyysistä koskemattomuutta, oikeutta tavata vanhempiaan tai muita lähipiirin kuuluvia henkilöitä, tai muita vastaavanlaisia keskeisiä oikeuksia ei saa rajoittaa ilman lakiin perustuvaa syytä. Viranomaisen velvollisuus on oma-aloitteisesti edistää ja tukea perheiden hyvinvointia ja tarjota heille tarvittavaa tukea. (THL 2019.)

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3. artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen oikeuksien yleissopimus sisältää kolme pää käsitettä. Lapsille ja nuorille tulee turvata osuus yhteiskunnan voimavaroista, oikeus erityiseen huolenpitoon ja kohteluun, sekä oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon ja yhteiskuntaelämään. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Lapsen etua ajaessa tulee ottaa huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Pieni vauva ja murrosikäinen nuori ovat hyvin erilaisessa iässä ja kehitysvaiheessa, ja näin ollen heidän tarpeensa ja turvallisuuden tunteensa voivat vaatia erilaisia asioita toteutuakseen. Pieni vauva vaatii jatkuvaa turvallisen aikuisen läsnäoloa luodakseen kiintymyssuhteen, kun taas haastavammassa elämäntilanteessa oleva

nuori voi tarvita turvallisten aikuisten lisäksi myös rajoja ja muita tukitoimia. (THL 2019.)

12-vuotta täyttäneellä lapsella on lastensuojeluasiassa oikeus käyttää puhevaltaa omassa asiassaan, esimerkiksi hakemalla muutosta häntä koskevaan päätökseen. Lastensuojelussa kaiken ikäisten lasten toivomukset sekä mielipiteet tulee selvittää sekä ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:20-21§.) Lastensuojelussa keskeisiä periaatteita ovat lapsen edun lisäksi koko perheen ja vanhempien tukeminen, osallisuus, yhdenvertaisuus, suhteellisuusperiaate, suunnitelmallisuus ja palvelujen oikea-aikaisuus. (THL 2019.)

2.2 Huostaanotto ja sijaishuolto

Sosiaalityöntekijän päätyessä lapsen huostaanottoon, on sitä ennen yleensä tapahtunut jo paljon asioita. Sosiaalityöntekijä on perehtynyt perheen kokonaistilanteeseen perusteellisesti, ja mahdollisesti tarjonnut avohuollon tukitoimia. Joskus jopa useiden vuosien ajan. Hyvin äkillisesti kriisiytyneessä tilanteessa voidaan huostaanoton avulla turvata esimerkiksi lapsen fyysinen turvallisuus sekä hyvinvointi. Huostaanotto on lastensuojelun vahvin työkalu ja sen käyttämiseen vaaditaan painavat syyt.

Suomessa huostaanottopäätöksen voi tehdä johtava sosiaalityöntekijä, mikäli lapsi on 12-vuotias tai vanhempi, ja molemmat sekä vanhempi että lapsi ovat samaa mieltä sosiaalityöntekijän kanssa huostaanoton tarpeellisuudesta sekä sijaishuoltopaikasta. Tätä kutsutaan suostumukseen perustuvaksi tai vapaaehtoiseksi huostaanotoksi. Mikäli vanhempi tai lapsi vastustaa huostaanottoa, päätös tehdään hallinta-oikeudessa. Silloin huostaanottoa kutsutaan tahdonvastaiseksi tai pakko huostaanotoksi. (Pösö 2016, 18.)

Kun sosiaalityöntekijä päätyy tekemään kiireellisen sijoituksen, tarkoittaa se käytännössä voimakasta julkisen vallan puuttumista lapsen ja perheen elämäntilanteeseen, yksityisyyteen, oikeuksiin sekä itsemääräämiseen. Kiireellisen sijoituksen, että huostaanoton päätöksellä rajoitetaan väliintulon ajaksi perheen oikeutta päättää asioistaan sekä huoltajan oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa lapseen.

Intervention aikana toimielimellä on oikeus päättää lapsen asioista, mikä voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi lapsen olinpaikkaa, hoitoa, akuuttia terveydenhuoltoa ja lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä. Vaikka päätäntävalta on toimielimellä, tulee lapsen asioista neuvotella vanhempien kanssa. (Lamponen 2016, 136.)

Kun lapsi on huostassa, tarkoittaa se sitä, että lapsi on sijaishuollossa. Vastuu huostaanotetun lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta siirtyy viranomaisille, mutta vastuuta jaetaan kuitenkin huoltajien kanssa. (Pösö 2016, 19.) Huostaanottoon liittyy lupaus lapselle jostain aikaisempaa paremmasta (Laakso 2016, 187).

Sijaishuoltopaikka tekee aktiivisesti yhteistyötä sekä vanhempien, että lapsen sosiaalityöntekijän kanssa. Suomessa huostaanottoa ei koskaan tehdä siihen asti, kunnes lapsi on 18-vuotias. Lähtökohtaisesti ajatuksen on se, että tilannetta tarkastellaan säännöllisesti ja pyrkimyksenä on aina perheen yhdistäminen. Toisinaan lapsen tai nuoren ei ole oman etunsa mukaista palata kotiin, vaan nuori voi olla sijaishuollossa kunnes täyttää 18-vuotta. Siitäkin huolimatta, että huostaanoton tarpeellisuus olisi ilmiselvää täysi-ikäisyyteen asti, otetaan se käsittelyyn säännöllisin väliajoin asiakassuunnitelmaa tehdessä. (Pösö 2016, 25-26.)

Vanhempien rooli tulisi olla merkittävä, vaikka lapsi siirtyy sijaishuoltopaikkaan. Lapsen tulee saada nähdä säännöllisesti vanhempiaan, sisarusiaan ja muita sukulaisia. Lasta tulisi tukea myös ystävyysuhteiden ylläpitämiseen. Vanhempien tilannetta huostaanoton aikana tulisi tukea niin, että se edesauttaisi lapsen palaamista kotiin.

Lapsi tapaa tilanteesta riippuen säännöllisin väliajoin vanhempiaan. Vanhemmilla on mahdollisuus osallistua sijaishuoltopaikan aikuisten, vanhempien ja sosiaalityöntekijän kanssa säännöllisiin asiakassuunnitelma palaveriin, joissa tarkastellaan lapsen ja perheen tilannetta. Jossain tapauksissa sosiaalityöntekijä voi joutua rajoittamaan lapsen ja vanhempien yhteydenpitoa, tai laittamaan yhteydenpidolle selkeät raamit. Vanhemmilla on hyvin vahva vaikutus lapseen, vaikka he asuisivat fyysisesti eri osoitteissa. Vanhempien asenne ja suhtautuminen sijoitukseen vaikuttaa merkittävästi myös lapsen olemiseen ja sopeutumiseen si-

jaishuoltoaikassa. Sosiaalityöntekijällä tulee olla hyvin tiedossa lapsen hyvinvointiin liittyvät muutokset ja asiat sijaishuoltoaikassa. Tämä edellyttää myös aktiivista tiedottamista ja yhteydenpitoa sijaishuoltoaikalta.

Suomessa lapsen sijaishuoltoa voidaan toteuttaa perhehoitona, mikä tarkoittaa lapsen sijoittamista yksityiseen perheeseen. Muita vaihtoehtoja ovat ammatillinen perhekoti tai lastensuojelulaitos, kuten esimerkiksi lastenkoti, nuorisokoti, vastaanotto-arviointiyksikkö, pienryhmäkoti, perhetukikeskus ja niin edelleen. Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtio, kuntayhtiöt, kunnat, järjestöt sekä yksityiset yrittäjät. (Enroos 2016, 226.)

Lapsen ensisijainen sijaishuoltoaikka on yleensä aina perhehoito, mutta aina perhe ei ole lapsen tilanteesta riippuen sopiva sijaishuoltoaikka. Mikäli lapsen sijoittaminen perheeseen ei ole mahdollista, on muita vaihtoehtoja esimerkiksi ammatilliset perhekodit tai lastensuojelulaitokset. Perhekoti voi toimia sekä laitosluvalla että ilman sitä. Laitosluvalla toimivalla perhekodilla on lupa rajoittaa tarpeen vaatiessa sijaishuollossa olevaa lasta. Lapsen ja nuoren tilanne tulee kartoittaa monella eri tavalla, ja pyrkiä valitsemaan juuri lapsen tarpeisiin parhaiten vastaava sijaishuoltoaikka.

Myös sijaishuoltoyksiköt ovat usein kehittäneet toimintansa tietyn tyyppisiin asiakkaisiin. Hyvin suunniteltu sijoitus voi vähentää lapsen ja nuoren tarpeetonta siirtymistä sijaishuoltoaikasta toiseen. Sosiaalityöntekijöillä voi olla erilaisia painotuksia sen suhteen, minkälainen sijaishuoltoaikka on lapselle juuri se paras, myös lapsen äidin ja isän näkemykset asiasta voivat olla hyvin erilaiset. Myös kulttuurilliset ja kielelliset tekijät tulee ottaa huomioon sijaishuoltoaikkaa pohdittaessa.

Suomen kokoisessa maassa myös sijainnilla on merkitystä. Lähimmät sijaishuoltoaikat voivat sijaita useiden satojen kilometrien päässä, jolloin joudutaan miettimään onko esimerkiksi lapsen edun mukaista matkustaa tapaamaan vanhempia pitkiä matkoja. Joskus taas välimatka ja etäisyys kodin ja sijaishuoltoaikan välillä voi olla lapsen hyvinvoinnin kannalta välttämätöntä.

Lapselle omasta kodista sijaishuoltoaikkaan siirtyminen on merkittävä muutos, ja vaatii paljon sopeutumista. Lapsilla ja nuorilla on usein taustalla monenlaisia

ongelmia ja traumaattisia kokemuksia, jotka eivät katoa osoitetta vaihtamalla. Vaikka lapsen ympäristö on turvattu, on lapsen sopeutuminen uuteen ympäristöön raskas ja pitkä prosessi.

Huostaanotto merkitsee väistämättä myös sitä, että lapsen ja vanhempien tapamisista tulee ennalta määrättyjä ja säädeltyjä (Laakso 2016, 173). Tämä voi tarkoittaa käytännössä sitä, että tapaamispaikka ja aika on ennalta määriteltä. Ajankohdat, jolloin lapsi tapaa vanhempiaan tai sukulaisiaan on joskus useita kuukausia ennakkoon suunniteltua. Joissain tapauksissa tapaamiset järjestetään valvotuina. Usein niin kutsutut kotilomat toteutuvat lapsilla 2-3 kertaa kuukaudessa tilanteen mukaan.

Lapsilla voi elämänsä aikana olla useita eri huostaanottoja ja näin ollen myös useita eri sijaishuoltopaikkoja. Lapsen elämässä useat toistuvat sijoitukset eivät ole ennen näkemätön ilmiö lastensuojelussa. Lastensuojelun prosesseja kehittäessä tulisi kiinnittää enemmän huomiota siihen, että sijaishuoltopaikan muutoksessa ei ole kyse ainoastaan asuinpaikan muuttumisesta eri osoitteeseen. (Laakso 2016, 186.)

Arjen rakentaminen täysin uudessa ympäristössä, uusien ihmissuhteiden luominen ja kouluun sopeutuminen vaatii valtavasti voimavaroja lapselta. Sijaishuoltopaikan muuttuessa lapsen jo ennestään mahdollisesti hauraat kiintymyssuhteet joutuvat koetukselle lapsen etsiessä luottamusta uusiin aikuisiin. Jossain tapauksissa lapsen siirtäminen sijaishuoltopaikasta toiseen on välttämätöntä, jos esimerkiksi lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia ei pystytä sijaishuoltopaikassa takaamaan. On myös mahdollista, että esimerkiksi perhehoidossa oleva lapsi koetaan liian haastavaksi ja näin ollen sijaisvanhemmat toivovat lapsen siirtoa toiseen sijaishuoltopaikkaan.

Sijaishuoltopaikassa on paikasta riippuen hyvin erilainen struktuuri, kuin tavanomaisessa kodissa. Perhehoito on nimensä mukaisesti lähimpänä normaalin perheen arkea, sijaisperheessä voi olla muita lapsia, ja yleensä myös kaksi aikuista. Mikäli sijaishuoltopaikka on esimerkiksi perhekoti, jossa on muitakin lapsia ja nuoria, on arki suunnitelmallista. Perhekodissa ja laitoksissa työntekijöitä on useita ja henkilökunta voi muuttua. Lisäksi sijaishuoltoyksikössä on tarkat säännöt ja rutiinit, joita kaikki noudattavat. Perheessä elo on enemmän kodinomaista,

ja jossain määrin mahdollisesti joustavampaa. Laitosluvilla toimivassa sijaishuoltopaikassa on rajoitusoikeudet, mikä tuo enemmän mahdollisuuksia rajoittaa lapsen toimintaa sijaishuoltopaikassa.

Sijaishuoltopaikassa on myös paljon muita lapsia ja nuoria sijoitetun lapsen lisäksi, joiden kanssa täytyy sopeutua toimimaan. Parhaimmillaan sijaishuoltopaikassa voi syntyä turvallisia kiintymyssuhteita perhekodin aikuisiin sekä ystävyys-suhteita muihin lapsiin, mutta toisaalta on mahdollista, että muut asuinkumppanit eivät vaikuta lapseen tai nuoreen rakentavalla tavalla. Lastensuojeluyksikössä on paljon erilaisista lähtökohdista tulevia nuoria, joilla on ennalta arvaamattomia vaikutuksia myös muihin nuoriin.

Suurimman osan sijaishuoltopalveluista tuottavat yksityiset palveluntuottajat, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että julkishallinnolle kuuluvaa julkisen hallinnon tehtävää hoitaa sijoitetun lapsen kasvatuksesta, huolenpidosta ja kasvatusolojen järjestämisestä vastaava yksityinen palveluntarjoaja. Julkisen hallinnon pitäisi siis olla hyvin perillä siitä, minkälaiselta yritykseltä palvelua ostetaan ja minkälaista palvelua lasta ajatellen odotetaan. Selvitysten mukaan tarjouspyynnöissä keskittyy lähinnä lasta koskevan hoivan ja kasvatustyön sisältöihin, kun taas perheen jälleen yhdistäminen jää vaille minkäänlaista painoarvoa. (Helavirta 2016, 193.)

Sosiaalityöntekijän tulee tukea sijaishuoltopaikassa toimivia työntekijöitä lapsen asioissa sekä valvoa sijaishuollon toteutumista sekä rajoitustoimenpiteiden käyttöä (Helavirta 2016, 194). Julkisuudessa on viimeisen vuoden aikana ollut esillä lastensuojelulaitoksissa ilmenneitä väärinkäytöksiä rajoitustoimenpiteiden käytössä. Sijaishuollossa rajoitustoimenpiteet tulee kirjata tarkasti ylös eikä niitä saa käyttää mielivaltaisesti. Sosiaalityöntekijä tekee päätökset esimerkiksi lasta koskevasta yhteydenpidonrajoittamisesta.

2.3 Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävät

Lastensuojelussa jokaiselle asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 417/2007 3:13 b §). Riitta Laakson (2019, 6) mukaan sosiaalityöntekijälle on viranomaistoimijana uskottu

merkittävä vastuu huostassa olevan lapsen edun, oikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumisen varmistajana. Sosiaalityöntekijän tulee valvoa lapsen edun toteutumista, tukea lasta tarvittaessa oman puhevallan käytössä sekä oikeusavun saamisessa. Sosiaalityöntekijän on myös huolehdittava, että lapsen ääni tulee kuuluksi ja hän saa kerrottua oman mielipiteensä, joka edellyttää sosiaalityöntekijän ja lapsen välisiä tapaamisia. Muita sosiaalityöntekijälle laissa määriteltyjä tehtäviä ovat, lastensuojelun tarpeen selvitys, huostaanoton tai sijaishuollon valmistelu tai jälkihuollon järjestäminen. (Helavirta 2016, 188.) Sosiaalityöntekijällä on myös merkittävä vastuu sijaishuoltopaikan käytäntöjen valvojana (Laakso 2019, 6).

Sosiaalityöntekijää kuvataan usein lapsen asianajajana ja lapsen edun puolustajana. Sosiaalityöntekijän työtehtävät voivat paikkakunnasta riippuen vaihdella joko niin, että lapsiperheiden sosiaalipalveluita on pilkottu erillisiin osiin, jonka osa-alueen hoitaa aina erillinen työntekijä. Esimerkiksi niin, että lastensuojeluilmoitukset, palvelutarpeenarvioinnit, sijoitukset ja huostaanotot, sekä jälkihuollon hoitaa eri työntekijä. On mahdollista, että pienillä paikkakunnilla yksi työntekijä tekee nämä kaikki osa-alueet. Sosiaalityöntekijän työparina voi työskennellä sosiaaliohjaaja, (Sosionomi AMK) mutta lapsen asioista vastaavan työntekijän tulee olla koulutukseltaan sosiaalityöntekijä.

Lastensuojelun asiakkuudessa olevaa lasta tulee lastensuojelulain 29§ mukaan tavata asiakassuunnitelmaan kirjatun määrän mukaisesti riittävän usein. Tapaamiset toteuttaa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, tai muu lastensuojelun työntekijä. Tapaamisten järjestäminen pyritään toteuttamaan yhteistyössä lapsen kasvatuksesta vastaavan henkilöiden sekä huoltajien kanssa. Tarvittaessa sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä voi tavata lasta ilman huoltajan suostumusta, mikäli se on lapsen edun mukaista (Lastensuojelulaki 417/2007 6:29.1-3 §).

Sosiaalityöntekijän tulee tehdä sijaishuollossa olevalle nuorelle ja lapselle asiakassuunnitelma, joka on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Myös sijaishuollossa olevan lapsen vanhemmille tulee tehdä asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Asiakassuunnitelmasta tulee käydä ilmi kattavasti lapsen kokonaistilanne, sekä sijaishuoltopaikkaan liittyvät asiat. Asiakassuunnitelmasta tulee käydä ilmi lapsen ja perheen palveluiden

ja tuen tarve, olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, palvelut ja muut tukitoimien kuluessa olevat tavoitteet, jotka pyritään toteuttamaan, asianosaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä, sekä sosiaalityöntekijän tai jonkun muun lastensuojelun työntekijän henkilökohtaiset tapaamiset. (Lastensuojelulaki 417/2007 6:30.1-3 §.)

Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan tulee lisäksi kirjata sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, erityisen tuen ja avun järjestäminen vanhemmille, huoltajille tai muiden lapsen huollosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muille lapselle läheisten henkilöiden kanssa, miten tietojen antaminen lapselle toteutetaan, lapselle maksettavat käyttövarat sekä miten otetaan huomioon lapsen edun mukaisella tavalla tavoite perheen jälleen yhdistymisestä. (Lastensuojelulaki 417/2007 6:30.4 §.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee kertoa lapselle tai nuorelle, miksi hänet on otettu huostaan ja minkälaisia toimia hänen asioissaan tehdään, ymmärrettävästi lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Lapselle tulee antaa mahdollisuus tavata ja keskustella häntä itseään, sekä sijaishuoltoa koskevista asioista, ilman että muita henkilöitä on paikalla (Lastensuojelulaki 417/2007 10:53.1-2 §.)

3 LAPSET LASTENSUOJELUN OSALLISINA

3.1 Lasten osallisuuden määritelmä

Lasten ja nuorten asiakaslähtöisyydestä sekä osallisuudesta on käyty paljon keskustelua sosiaalityön kentällä etenkin uusimman lastensuojelulain tultua voimaan vuonna 2008 (Nivala 2010, 18). Jo aiempi lastensuojelulaki vuodelta 1983 korosti lapsen mielipiteen selvittämistä, mutta nyt viimeisimmässä lastensuojelulaissa tämä velvoite on vielä voimakkaampi. Lain tavoitteena on saada lapset ja nuoret mukaan työskentelyyn lastensuojelussa entistä paremmin. Lasten ja nuorten tulisi voida kokea, että heidät on huomioitu jokaisessa lastensuojelun prosessin vaiheessa. Nykyisessä lastensuojelulaissa korostetaan 12-vuotiaan nuoren kuulemistä. Kuitenkaan nuoren osallisuudelle ja kuulemiselle ei ole olemassa mitään tiettyä ikärajaa, joten tältä osin jokaisen lapsen ja nuoren mielipide tulisi kuulla ja selvittää hänen ikänsä ja kehitystaso huomioiden. (Brady 2009, 71-72.)

Sanomattakin selvää on, että lapsen näkemyksiä on kunnioitettava ja niitä tulee kuunnella. Lapsia on myös kannustettava ilmaisemaan omat mielipiteensä, vaikka kaikilta se ei onnistu yhtä helposti. Kuitenkin esimerkiksi Kananojan selvitystyöryhmän mukaan asiakkaiden kokemus lastensuojelun työskentelystä oli se, ettei heidän mielipiteitään ja näkemyksiään ollut kuunneltu riittävästi. Tästä oli aiheutunut kokemus ulkopuoliseksi jäämisestä omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa. Kananojan selvitystyöryhmän väliraportissa työntekijöiden vuorovaikutustaidot eivät aina ole olleet työn vaatimusten tasolla ja tästä syystä asiakkaat ovat kokeneet tullessa huonosti kohdelluiksi. (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 33.) Voidaankin siis syystä kysyä, mihin lapsen ääni ja kokemus katoavat lastensuojelunprosessissa? Osaltaan myös tähän hyvin keskeiseen haasteeseen lastensuojelun kentällä pyrimme vastaamaan työmme johtopäätöksissä.

Osallisuutta on mahdollista määrittää monin eri tavoin. Osallisuuden käsitteen yksiselitteinen määrittelemine on kuitenkin haastavaa. Erityisesti lasten näkökulmasta käsite on vaikea, koska yksi suuri vaikuttaja lasten ja nuorten osallisuuden on aikuisten rooli. Aikuisilla on joko mahdollisuus estää tai mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa. (Välivaara 2004, 10.) Elina Nivalan (2010, 19) mukaan osallisuuden toteutuminen edellyttää aikuiselta lapsen kunnioittamista ja sellaisen ilmapiirin luomista lapsen kohtaamiseen, että lapsi voi

tuntea aikuisen arvostavan hänen ajatuksiaan. Lasten osallisuus toteutuu, kun he pääsevät osallistumaan tietynlaiseen toimintaan tietynlaisessa ilmapiirissä. Käsittelemme mukaan Nivala tarkoittaa ilmapiiriä, jossa lapsi saa esittää asiat omalla tavallaan ja saa myös aikuisen tukea.

Osallisuuden voidaan sanoa ilmenevän esimerkiksi päätösvaltana omassa elämässä, mahdollisuutena säädellä tekemisiään ja olemisiaan sekä hallittavana ja ennakoitavana toimintaympäristönä. Hotarin, Orasen & Pösön (2009, 117) mukaan lastensuojelussa lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi itse olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Laajemmin ajateltuna osallisuus on yhteisöön kuulumista ja liittymistä sekä siihen vaikuttamista. On ratkaisevan tärkeää ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä yhteisöissä.

Osallistumisen kautta on mahdollista antaa kasvavalle lapselle mahdollisuus rakentaa ymmärrystä siitä, kuka hän on, mihin hän kuuluu ja miten hän voi elää sekä vaikuttaa omaan elämäänsä. Osallisuudessa on siis kyse yhdestä kehityksen ja kasvun perusedellytyksestä, koska osallistumisen kautta ja avulla opitaan elämään ja olemaan yhdessä. (Oranen 2008, 7.) Nivalan (2010, 19) mukaan lasten osallisuuden nähdään toteutuvan, kun heille on tarjolla mahdollisuuksia keskustella itselleen tärkeistä aiheista, tuoda niitä aikuisten tietoon, tehdä aloitteita asioista, joita heidän mielestään tulisi muuttaa, ja osallistua erilaisin tavoin itseään ja muita lapsia koskevaan päätöksentekoon. Vastavuoroisuus on osallisuuden toteutumisen kannalta hyvin olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, mikäli ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa (Oranen 2008, 9).

Osallisuutta on usein kuvattu ja arvioitu osallisuuden rakentumisen portailta tai tikapuilla. Osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden mukana. Pelkistäten mallit voi tiivistää siten, että alimmilla portailta yksilöllä on vähän tai ei lainkaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja mitä korkeammalle kiivetään, sitä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa on. (Timonen-Kallio 2010, 9.) Tikapuumalleja voidaan kuitenkin kritisoida. Lasten ja nuorten osalta niiden tarkastelussa yleensä on kyse

suhteesta aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Lasten ja nuorten osallisuuden ajatellaan kasvavan siitä, mitä enemmän he voivat vaikuttaa päätöksiin. Tiikapuumalleissa ei usein osata ottaa huomioon henkilökohtaisen kokemuksen merkitystä, vaan niissä oletetaan osallisuuden kasvavan automaattisesti vallan ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä. (Hotari ym. 2009, 119.)

Hotari ym. (2009, 119-120) kuvaavat miten Harry Shier (2001) on lisännyt porasmalliin ulottuvuuden, millä voidaan tarkastella aikuisten valmiuksia, mahdollisuuksia ja velvoitteita suhteessa lasten osallisuuteen. Tässäkin mallissa alimmalla tasolla on alhaisin osallisuuden aste ja ylimmällä korkein. Ensimmäisenä portaana on lasten kuunteleminen, toisella tuetaan lapsia mielipiteiden ilmaisemisessa, kolmannella lasten näkemykset otetaan huomioon, neljännellä lapset otetaan mukaan päätöksentekoon ja viimeisellä portaalla lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. Tämän mallin pohjalta arvioitaessa osallisuutta, voidaan portaiden avulla tarkastella jokaisella portaalla erikseen millaiset valmiudet ja asenteet aikuisilla on suhteessa osallisuuden määrään.

3.2 Osallisuus lasten oikeutena

Lasten oikeudesta osallisuuteen on säädetty laissa sekä kansainvälisellä, että kansallisella tasolla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa vuodelta 1989 on lapsen oikeus osallisuuteen määritelty kansainvälisellä tasolla. Suomi sitoutui sopimuksen noudattamiseen vuonna 1991. (Brady 2009, 62.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan ensimmäisenä kohdan mukaan sopimusmaiden on taattava lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Saman artiklan toisen kohdan mukaan lapselle on erityisesti annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai laillisen edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisten menettelytapojen mukaisesti. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Niskalan, Orasen, Pirosen & Sinkon (2012, 5) mukaan lapsen oikeuksien sopimuksen syntymistä on kuvattu suureksi hiljaiseksi käänneeksi lapsuuden historiassa. Heidän mielestään voi olla, etteivät kaikki sopimuksen allekirjoittaneet olleet tietoisia sopimuksen merkittävydestä lapsuuden ja lasten aseman uudelleen määrittelyssä. Aluksi tilanne on voinut olla se, että lapset on ajateltu osallistava aikuisten maailmaan ja sääntöihin ilman tarkempaa kyseenalaistamista tai tarkastelua. Sopimuksen myötä asetelma tulisi kuitenkin nähdä uudella tavalla. Lapsen oikeuksien sopimus muuttaa lapsen ja aikuisen välistä suhdetta, ja pakottaa samalla myös aikuiset muuttumaan maailmaansa.

Kansallisella tasolla lasten oikeuksista on säädetty muun muassa Suomen perustuslaissa. Perustuslaissa todetaan, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. (Perustuslaki 731/1999, 2:6.3 §.) Sosiaalihuollon asiakaslaissa sanotaan, että kaikissa julkisen sekä yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. Asiakaslaissa todetaan myös, että alaikäisen asiakkaan toivomukset sekä mielipide on otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 2:10.1 §.)

Myös lastensuojelulaki alleviivaa lapsen oikeutta saada osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn kaikissa lastensuojelunprosessin vaiheissa. Lastensuojelulain lapsen osallisuutta käsittelevässä luvussa neljä mainitaan, että lapsen mielipide ja toivomukset ovat aina lapsen iästä riippumatta selvitettävä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4:20.1 §.) Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle laki takaa oikeuden käyttää puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa huoltajansa tai muun laillisen edustajansa ohella vielä erikseen. (Lastensuojelulaki 417/2007, 4:21 §.) Lastensuojelunlain 5 §:n yleissäännöksen nojalla lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa. Hänelle on annettava mahdollisuus esittää mielipiteensä lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa. Lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota ratkaisuja tehtäessä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 5 §.)

Lapsella on siis laillinen oikeus saada omassa asiassaan tietoja, joita hän tarvitsee oman mielipiteensä muodostamiseen. Lapselle annettavan tiedon tulee olla

objektiivista, jotta lapsi voi muodostaa kokonaiskuvan tilanteestaan. Lapselle annettava tieto ei kuitenkaan koskaan saa olla sisällöltään sellaista, että sen voidaan katsoa vaarantavan lapsen kehitystä tai terveyttä. Lapsella on myös laillinen oikeus ilmaista mielipiteensä, jonka hän voi muodostaa saatuaan riittävästi objektiivista tietoa omassa asiassa. Lainsäädäntö asettaa myös velvoitteen lapsen asiaa käsitteleville viranomaisille ja tuomioistuimille, joiden on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren riittävän ja objektiivisen tiedon perusteella muodostamaan mielipiteeseen ja toivomuksiin lasta koskevassa asiassa. (Ara-
neva 2012, 60.)

Lastensuojelun lakisääteinen ja moraalinen velvollisuus on toimia lapsen edun mukaisesti lasta koskevissa asioissa ja tilanteissa (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 117). Suomen lainsäädäntöä tarkastellessa voidaankin hyvin todeta, että lapsille taataan varsin vahva ja laaja oikeus osallisuuteen ja olla tasa-arvoinen aikuisten rinnalla. Kuitenkin Suomen lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila on todennut viimeksi keväällä 2019 julkaistussa lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa, että erityinen laiminlyönti Suomessa on sijoitettujen lasten huono osallisuus niin lastensuojelun viranomaispäätöksissä, kuin lastensuojelun palveluissa. (Kurttila 2019, 9.)

Jo vuonna 2006 lapsiasiavaltuutetun arvion mukaan oikeus osallistumiseen on lapsen oikeuksista heikoimmin tunnettu Suomessa (Aula 2006, 34). Edelleenkin voidaan siis sanoa, että yksinään lainsäädännöllä lapsen osallisuuden toteutumisesta ei olla meillä Suomessa osattu saada vielä täysin toteutumaan. Lastensuojelun ytimessä teoksessa Hotari ym. (2009, 117) kirjoittavat, että osallisuuden vahvistaminen tulisi olla välitön osa lastensuojelutyötä, ja että tällä hetkellä osallisuus on retorisella ja säädöstasolla jaettu nykylastensuojelun piirre, mutta käytäntöjen muutos on vasta alussa.

3.3 Lapsen osallisuus lastensuojelussa

Lapsen kohtaamista ja hänen mielipiteen selvittämistä ei käytännössä pidetä useinkaan helppona tehtävänä. Christine Väliavaara (2004, 10) on todennut, että tutkimusten mukaan lapsen kykyä tuottaa tietoa elämästään sekä tulkita kokemuksiaan aliarvioidaan valitettavan usein lastensuojelun eri osa-alueilla. Toisinaan siis luullaan, että lapsen ajattelu sekä ymmärrys eivät ole vielä riittävän ke-

hittyneitä, jotta lapsi pystyisi kertomaan ajatuksistaan ja kokemuksistaan luotettavasti. Vastaavasti lapsen selviytymiskykyä yliarvioidaan ja häntä pidetään joustavampana ja mukautumiskykyisempänä, kuin mitä hän itse asiassa onkaan.

Riitta Laakso (2019, 64) kertoo raportissaan, että lastensuojelussa tasapainoiltaan lapsen osallisuuden ja suojelun välillä sekä lapsen osallisuuden ja haavoittuvuuden välillä. Tämä näkyy lastensuojelulaissa esimerkiksi erillisenä ikään sidottuna ohjeistuksena, vaikka laki samaan aikaan velvoittaa selvittämään lapsen mielipiteen iästä riippumatta. Suojeluajatus näkyy kannanottona siitä, että lapsen mielipiteen selvittäminen on tehtävä aina hienovaraisesti, eikä sillä saa aiheuttaa tarpeetonta haittaa.

Mikko Orasen (Oranen 2008, 8) mukaan lastensuojelussa oikeutta osallisuuteen on yksittäisten lasten suhteen usein tulkittu juridisesti ja silloinkin kapeasti. Laista on huomioitu kohta, jossa puhutaan lapsen puhevallasta ja todisteellisesta kuulemisesta päätöksenteon yhteydessä. On ajateltu, että kuulluksi tuleminen on vain 12 vuotta täyttäneiden lasten oikeus. Työkäytännöissä tämä on usein merkinnyt sitä, että 12 vuotta nuorempia lapsia ei ole otettu mukaan työskentelyyn, eikä heidän oikeutensa osallisuuteen ole toteutunut. Näin siis siitäkin huolimatta, vaikka lastensuojelulaki velvoittaa aina selvittämään lapsen mielipiteen ja toivomukset riippumatta lapsen iästä. (Lastensuojelulaki 417/2007 4:20 §.)

Lasten osallisuuden ja lasten oikeuksien merkitys korostuu useissa lastensuojeluun liittyvissä keskusteluissa, tutkimuksissa sekä kehittämishankkeissa (Laakso 2019, 64). Kuitenkin lastensuojelutyötä kritisoidaan, koska sekä tila että valta ovat pääosin aikuisten hallinnassa. (Hotari ym. 2009, 123.) Mitä lapsikeskeisyydellä ja -lähtöisyydellä sitten tarkoitetaan, sekä miten ne käytännön lastensuojelutyössä toteutuvat?

Hanna Tuulensalon (2012, 89) mukaan lapsikeskeisyyteen näyttää kietoutuvan kolme ulottuvuutta: asenne, rakenne ja käytännön toiminta lapsen kanssa. Jokaisen näiden ulottuvuuden on toimittava, jotta lapsilähtöinen työ käytännössä toteutuu. Lapsilähtöisyyden toteutumiseen ei siis riitä, että sille on luotu edellytykset vain prosessin rakenteessa. Koska ennen kaikkea tarvitaan aikuisilta lapsikeskeistä asennetta ja toimintaa, eli halua sekä kykyä luoda yhteys lapseen.

Kun lapsen kanssa työtä tekevä aikuinen on aidosti halukas ja valmis suuntaamaan mielenkiintonsa lapseen, on se pohja sille, että työn rakenteista ja ajan käytöstä alkaa löytymään tilaa lapselle. Tosin pelkkä myönteinen asenne ei vielä ole riittävä. Aikuisten asenne voi olla myönteinen lapsen kohtaamiseen, mutta lapsi ei tosiasiallisesti saa sijaa käytännöissä ja asiakaskohtaamisissa. (Tulensalo 2012, 89.) Lapsilähtöisessä työskentelyssä työskentely perustuu lapsen tarpeisiin, ja lapsi on aktiivinen osapuoli, joka omalta osaltaan pystyy vaikuttamaan siihen, mitä tapahtuu. Lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten velvollisuus on tarjota lapsille mahdollisuuksia osallistua sekä kannustaa ja opettaa lapsia tuomaan näkyviin heidän omia mielipiteitään ja käsityksiään. (Timonen-Kallio 2010, 6-7.)

Ideaalitilanteessa asiakas eli lapsi ja työntekijä toimivat tasavertaisina yhteistyökumppaneina, jolloin lapsi itse on oman elämänsä tarinan keskushenkilö ja asiantuntija. Auttajan rooliin kuuluu olla milloin osallistuva, milloin sivustakatsoja, joka kykenee punomaan autettavan tarinan yhteen, irrallisista osista kokonaisuudeksi. Pyrkimyksenä on jäsentää yhdessä lapsen kanssa todellisuutta sellaisena, kuin se näyttäytyy hänelle itselleen. Työntekijä on vaihtoehtojen jäsentäjä ja tukija, mutta hän ei käytä koskaan asiantuntijavaltaansa lapsen ylitse. (Timonen-Kallio 2010, 7.) Aikuisten ja viranomaisten tehtävänä on avustaa lasta puhevallan käytössä, mutta he eivät voi käyttää lapsen puhevaltaa (Laakso, Lapinleimu & Marjomaa, 2012, 11).

Tulensalon (2012, 89) mukaan keskeistä olisi osoittaa ja vakiinnuttaa lapsen konkreettinen paikka ja läsnäolo lastensuojelun käytännön työssä. Kun lapsi konkreettisesti näkyy lastensuojelutyön sisällön kuvauksessa, on lasta entistä vaikeampi sivuuttaa työskentelyssä. Vaikeaksihan sen tekee jo nyt lastensuojelulaki, joka monella tavalla velvoittaa lapsen tapaamiseen. Toisaalta voidaan kuitenkin todeta, ettei aikuisten asenne ja lapsen paikka prosessissa vieläkään välttämättä takaa lapsikeskeisyyden toteutumista.

Hotari ym. (2009, 132) kirjoittavatkin ytimekkäästi lasten osallisuutta käsittelevän artikkelinsa lopussa, että käytännöllisiä kysymyksiä ei tulisi aliarvioida. Ja sen lisäksi oleellinen askel heidän mukaansa kohti lasten osallisuuden vahvista-

miseksi voi olla lasten kanssa työskentelyä varten suunnatun ajan kasvattaminen, ja siten myös lapseen tutustuminen. Jos se ei ole mahdollista lastensuojelussa, on oleellista kysyä, miksi lastensuojelu on ylipäätään olemassa.

Sijoitetun lapsen ja nuoren kokemusten kuuleminen on tärkeää, jotta tiedettäisiin, miten lapsi voi sijoituksen aikana. Lapsen kokemusten kuuleminen on yksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tärkeistä tehtävistä; hänen vastuullaan on tietää, mitä lapselle kuuluu, miten lasta kohdellaan sijaishuoltopaikassa ja valvoa lapsen edun toteutumista. Lapsi on kohdattava ja tavattava, eikä se ole muutoin mahdollista kuin antamalla lapselle konkreettisesti aikaa. Miten lapsi kohdataan sekä kohtaamiseen liittyvistä menetelmistä on saatavilla runsaasti tietoa sekä käytännön välineitä, kuten esimerkiksi Pesäpuun kehittämistyö. (Tuulensalo 2012, 89-90.) Lastensuojelun käsikirjasta on myös saatavana materiaalia ohjaamaan ja helpottamaan lasten kuulemista ja kuulluksi tulemista. (THL 2019.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tavoitteena on tuoda esille nuorten ääni tarkastelemalla heidän kokemuksia lastensuojelun sijaishuollossa ja erityisesti suhteestaan oman sosiaalityöntekijän kanssa. Haluamme tällä opinnäytetyöllä löytää vastauksen siihen, minkälaiseksi sijaishuollossa oleva nuori kokee asiakassuhteensa oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, ja että kokevatko nuoret aidosti tulevansa kuulluiksi. Pyrimme myös selvittämään mitä on nuorten mielestä hyvän tai huonon asiakassuhteen taustalla oman sosiaalityöntekijänsä kanssa. Nuorilta saadun tiedon perusteella voidaan pohtia, kuinka nuoren ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta voidaan tarvittaessa parantaa ja kehittää niin, että se lisää nuorten hyvinvointia ja nuorten oikeuksien toteutumista sekä heidän äänen kuulemista.

Tutkimuskysymyksemme ovat: Minkälaiseksi lastensuojelun sijaishuollossa oleva nuori kuvailee asiakassuhdettaan oman sosiaalityöntekijänsä kanssa? Kokevatko nuoret tulevansa kohdatuksi ja kuulluksi oman sosiaalityöntekijänsä toimesta? Tutkielmamme tarkentavina kysymyksinä pyrimme etsimään perusteluita hyvän tai huonon asiakassuhteen ja kuulluksi tulemisen taustalta.

4.2 Opinnäytetyön toteutus ja aineistonkeruu

Opinnäytetyömme on kvalitatiivinen eli laadullinen. Sarajärven ja Tuomen (2017, 73-74) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin. Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa, tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Täten laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mielellään mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta.

Tämän vuoksi laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä se, että tiedon keruun lähteinä suositaan ihmisiä. Peruslähtökohtana ei ole teorian testaaminen, vaan aineiston yksityiskohtainen, mutta monipuolinen tarkastelu. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään kvalitatiivisia metodeja aineiston keruussa, jotta tutkittavien näkökulmat tulisivat näkyviin. Laadullisia metodeja ovat esimerkiksi ryhmä- ja

teemahaastattelut sekä osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi, Remes & Sarajärvi 2007, 157-160.)

Kari Kiviniemien (2010, 70) mukaan laadullista tutkimusta voidaan kutsua prosesseiksi, jossa aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voidaan katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimusprosessin edetessä. Laadullinen tutkimus muistuttaa prosessia myös siinä mielessä, että tutkimuksen etene-
misen eri vaiheet eivät ole välttämättä etukäteen jäsennettävissä selkeisiin eri vaiheisiin, vaan esimerkiksi tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat ratkaisut voivat muotoutua vähitellen tutkimuksen edetessä. Lähelle tutkittavaa aihetta vievien aineistonkeruumenetelmien avulla tutkittavaan ilmiöön liittyvä arvoitus avautuu pikku hiljaa ja myös tutkimusmenetelmälliset ratkaisut tarkentuvat.

Opinnäytetyötämme tekemistä voidaan hyvin luonnehtia edellä kuvatun prosessin kaltaiseksi tapahtumaksi. Erityisesti siitä syystä, koska hankimme tutkimusaineiston teemahaastatteluiden avulla, ja sen johdosta emme voineet etukäteen varmuudella tietää mitä aineistomme tulisi tarkalleen ottaen sisältämään. Niinpä opinnäytetyömme suunta sekä rakenne tarkentuivat merkittävästi aineistonkeruun jälkeen. Aineistomme analysointi ja siitä seuranneet johtopäätökset muodostuivat opinnäytetyöprosessimme edetessä.

Haastattelimme tähän opinnäytetyöhön yhteensä neljää ammatilliseen perhekoitiin sijoitettua poikaa, jotka olivat iältään 14-17-vuotiaita. Päätimme toteuttaa haastattelut puolistrukturoituna teemahaastatteluina, koska mielestämme niiden avulla on mahdollista antaa riittävästi vapautta haastateltaville kertoa omin sanoin haastattelun aiheista. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa kysymyksiin ei ole valmiita vastauksia, koska haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin. (Eskola & Vastamäki 2007, 27.)

Puolistrukturoiduissa haastatteluissa haastattelun teema-alueet eli aihepiirit, on ennalta päätetty. Tutkijan ennakkoon valitsemat teemat eivät välttämättä ole samat kuin teemat, jotka aineistoa analysoimalla osoittautuvat olennaisesti aineiston sisältöä ja tutkimusaihetta jäsentäviksi. Haastattelijan tehtävänä on huolehtia, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi. Kuitenkin kysymysten järjestys ja laajuus voivat vaihdella haastatteluista toiseen.

Haastattelijalla on jonkinlainen tukilista käsiteltävistä asioista, mutta ei välttämättä valmiita kysymyksiä kaikista aiheista. (Eskola & Vastamäki 2007, 27-28.)

Suunnittelimme haastattelukysymyksiä etukäteen ja jaoin ne teemoittain (Liite 3). Meitä erityisesti kiinnosti selvittää kysymyksillämme se, että ovatko nuoret omasta mielestään tavanneet riittävästi omaa sosiaalityöntekijäänsä. Aihe kiinnosti meitä erityisesti siksi, koska muun muassa mediassa on ollut esillä sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät. Tämän lisäksi meitä kiinnosti tietää se, että onko nuorten mielestä heidän oma sosiaalityöntekijä osannut huomioida riittävästi nuorten mielipidettä. Opintojemme aikana olemme törmänneet useaan otteeseen asiakaslähtöisyys-käsitteeseen ja sen tärkeyteen sosiaalialan asiakastyössä. Tämän vuoksi meitä kiinnosti ottaa selvää, että kuinka hyvin asiakaslähtöisyys on haastattelemiemme nuorten mielestä toteutunut heidän sosiaalityöntekijänsä toimesta.

Valitsemamme teemahaastattelun teemat olivat: oman sosiaalityöntekijän kuvaaminen, yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa, millaiseksi nuori kuvaa suhteensa omaan sosiaalityöntekijään, sekä kuinka kehittää suhdetta sosiaalityöntekijään sekä nuoren näkemys mieluisasta sosiaalityöntekijästä. Kaikille haastateltaville pyrittiin esittämään samat kysymykset, joskin joissain tapauksissa kysymysten järjestys saattoi vaihdella, mikäli haastateltava vei itse luonnostaan keskustelua johonkin toiseen teemaan tai kysymykseen. Tällöin saatoimme kysyä tapauskohtaisesti sopivia tarkentavia kysymyksiä, joita emme olleet ennakolta valmistelleet. Palasimme haastatteluissa kuitenkin aina takaisin alkuperäiseen haastattelurunkoon. Puolistrukturoidun teemahaastattelun etu on mielestämme se, että haastattelun edetessä on mahdollisuus kysyä tarkentavia kysymyksiä vastaamisen helpottamiseksi.

Halusimme saada opinnäytetyötä varten haastateltaviksi sijaishuollossa olevia nuoria, joilla olisi ollut enemmän kuin yksi sosiaalityöntekijä, ja ainakin yli vuoden sijaishuoltokokemus. Halusimme haastatella nimenomaan ammatillisissa perhekodeissa olevia nuoria, koska perheeseen tai laitokseen sijoitetulla nuorella olisi ollut mahdollisesti hyvin erilainen kuva jo pelkästään sijaishuoltopaikan erilaisuuden vuoksi. Mielestämme sijaishuollossa olleet nuoret ovat ryhmänä sellainen, joka osaa parhaiten kertoa miten he kokevat suhteensa sosiaalityöntekijäänsä.

Sijaishuollossa olleilla nuorilla on jokaisella vahva, omakohtainen ja yksilöllinen kokemus kohtaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa. He ovat niin sanotusti omamelämänsä kokemusasiantuntijoita, ja se on meille tärkeää tietoa, jonka pohjalta opinnäytetyötämme teemme. Kokemuksen ja asiakassuhteen tutkiminen on monisäikeinen ja haastava tehtävä, koska asiakassuhteeseen vaikuttavat niin monet tekijät.

Jotta saimme luvat haastatteluihin, lähestyimme ensin sijaishuoltopaikkoja puhelimitse, jonka jälkeen lähetimme esittelykirjeen (Liite 1) opinnäytetyöstämme. Teimme kaksi erilaista kirjettä, joista toinen oli nuorelle (Liite 2) ja toinen lasten huoltajille, sosiaalityöntekijöille sekä sijaishuoltopaikan henkilökunnalle (Liite 1). Kysyimme seitsemää eri nuorta haastatteluihin, joista kaksi kieltäytyi suoraan. Viisi nuorta halusi osallistua haastatteluihin, joista yksi jäi pois viime hetkellä. Lopputulemana haastattelimme neljä nuorta, joista kolmen haastatteluun osallistuimme molemmat. Yksi nuori haastateltiin käytännönsyistä meistä vain toisen toimesta.

Nuorille suunnatussa infokirjeessä (Liite 2) kerroimme selkeästi ja ymmärrettävästi, minkälaisesta haastattelusta on kyse, keitä me olemme, mihin vastauksia käytetään ja miksi. Infokirjeessämme (Liite 2) kerrottiin nuorille myös, että haastatteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä se sido mihinkään. Kerroimme nuorille myös sen, että tulemme käsittelemään nuoren kertomia vastauksia niin, ettei niistä voi tunnistaa henkilöä työmme missään vaiheessa. Emme esittele tässä opinnäytetyössä sijaishuoltopaikkoja muuten, kuin yleisesti toteamalla, että haastattelemamme nuoret ovat sijoitettuina ammatillisiin perhekoteihin. Suojellaksemme haastateltavien yksityisyyttä koemme, että yksityisemmät tiedot sijaishuoltopaikoista voisivat vaarantaa nuorten tunnistamisen.

Haastattelimme nuoret rauhallisessa erillisessä tilassa sijaishuoltopaikassa, jossa ei ollut paikalla muita, kuin haastateltava nuori ja haastattelijat. Kukaan nuorista ei kokenut omien sanojensa mukaan tilannetta jännittäväksi tai ahdistavaksi. Haastatteluja toteuttaessamme kerroimme nuorille selkeästi, että tässä haastattelussa ei ole oikeita tai vääriä vastauksia, vaan olemme kuulemassa aidon ja rehellisen kokemuksen, joka tulee nuorelta itseltään.

4.3 Opinnäytetyön eettisyys

Tämänkaltaisessa opinnäytetyössä lasten ja nuorten erityinen asema tutkimuskohteina on tärkeää ottaa huomioon. Tutkijat ovat tuoneet ilmi, että nuoria ja lapsia ei ole helppo kohdella tutkimustilanteissa täysivaltaisina subjekteina. Pohdintaa on aiheuttanut myös nuorten tutkittavien mahdollisuus aitoon osallisuuteen. (Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010, 15.) Koska kyse on alaikäisistä lapsista ja nuorista, tulee haastattelukysymykset olla sen kaltaisia, että ne eivät aiheuta lapsessa tarpeetonta ahdistusta tai hankalaa olotilaa. Kysymysten täytyy myös olla helppoja ja yksinkertaisia ymmärtää, jotta niihin pystyy vastaamaan. Kysymykset eivät saa olla johdattelevia. Nuoren osallistuminen tutkimukseen ei saa hankaloittaa nuoren elämää, eivätkä sen tulokset saa vahingoittaa nuorta. (Lagström ym. 2010, 16.)

Haastateltavalle täytyy selkeästi esittää, mihin tarkoitukseen haastattelun vastauksia käytetään. Haastattelussa tulisi olla luotettava ja luonteva ilmapiiri, jotta nuori kykenee vastaamaan kysymyksiin rehellisesti. Yleisenä lähtökohtana on se, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. (Lagström ym. 2010, 35.) Haastateltavan tulee myös olla tietoinen siitä, että hän voi kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää sen milloin tahansa. Haastattelun loppuvaiheessa on hyvä myös tarkastaa haastateltavalta henkilöltä, että hän on antanut aineiston tutkijan käyttöön, ja ymmärtää sen sisällön. (Hyvärinen, Nikander, Ruusuvuori & Granfelt 2017, 32.)

Jos tutkija arvioi haastattelussa ilmenneistä asioista, että niistä on välttämättä ilmoitettava eteenpäin, lapselle täytyy perustellen kertoa se. Haastattelu perustuu aina ensisijaisesti luottamuksellisuuteen. Ulkopuolisten uteliaisuus ei ole koskaan peruste sille, että lapsen esille tuomista asioista kerrotaan ulkopuolisille. (Hyvärinen ym. 2017, 327.)

Käytännössä alle 18-vuotiaan lapsen osallistumisesta tutkimukseen päättää huoltaja, vaikka Suomessa ei ole lainsäädäntöä, jossa kerrotaisiin kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Huoltajan tulee kuitenkin keskustella asiasta lapsen kanssa ennen päätöksen tekoa. Yleensä vanhempia informoidaan etukäteen tutkimuksesta, jotta he voivat halutessaan kieltää lapsen

osallistumisen tutkimukseen. Lisäksi tarvitaan vielä lapselta itseltään lupa tutkimukseen osallistumiseksi. Jos vanhempi kieltää lapsen osallistumisen tutkimukseen, ei lapsen myöntävällä vastauksella ole enää merkitystä (Lagström ym. 2010, 33.)

Haastattelemisessa tulee ottaa huomioon, että haastattelijan henkilökohtaiset tiedot ja taidot, oleminen ja menetelmät vaikuttavat haastatteluun. Haastattelijan tapa olla lapsen kanssa läsnä haastattelutilanteessa luo tilaa sille, miten lapsi voi kertoa, jolloin haastattelussa ei ole kyse ainoastaan työntekijän ymmärryksestä tai taidosta haastatella. (Hyvärinen & Pösö 2018, 11.) Tuskin voidaan kiistää myös sitä merkittävää tekijää, että haastattelijan persoonallisuudella on vaikutusta haastattelutilanteeseen, koska näinhän on myös kaikessa muussakin vuorovaikutuksessa, joka tapahtuu ihmisten välillä. Ystävällisyytenä ja lämpönä koetut persoonallisuuden ominaisuudet antavat erilaisen pohjan kohtaamiselle, kuin kylmän ja autoritaarisen olemisen tapa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 12.)

Haastattelutilanteen ilmapiiriin, luottamuksellisuuteen ja turvallisuuteen vaikuttaa merkittävästi missä ja minkälaisessa ympäristössä lapsen haastattelu toteutetaan. On tärkeää, että lapsen annetaan puhua ilman, että sijaishuoltopaikan työntekijät ovat paikalla. Mikäli sijaishuoltopaikan työntekijät ovat läsnä haastattelutilanteessa, voi sillä olla merkittävä vaikutus siihen, mitä lapsi uskaltaa haastattelutilanteessa kertoa. Toisaalta lapsen niin halutessa paikalla voi myös olla turvallinen aikuinen tukena tilanteessa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 100.) Haastattelijan on otettava huomioon, että lapsella ja nuorella voi olla hyvin vahva kokemus siitä, että aikuisiin ja asiantuntijoihin ei voi luottaa, ja että kerrotut asiat voivat käänntyä vastaan. Puutteellinen luottamus näkyy nuoren olemisessa haastattelutilanteessa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 22.)

Haastattelun edellytyksenä on lapsen suostumus ja halu osallistua. Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista, ja lapsella tulee olla oikeus kieltäytyä haastattelusta. Lapsi voi myös milloin tahansa keskeyttää haastattelun. Nämä asiat tulee kertoa haastateltavalle lapselle heti haastattelun alussa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 100.) Haastattelun alussa, haastattelijan on hyvä esittäytyä ja kerrata mistä ja miksi haastattelua tehdään. Lapselle kerrotaan, että haastattelijat eivät ole esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai sijaishuoltopaikan työntekijöiden roolissa, vaan

lapselle kerrotaan, että mikäli haastattelun aikana tulee esille vakavia toimenpiteitä vaativia asioita, on haastatteliijoilla velvollisuus viedä asiaa eteenpäin. (Hyvärinen & Pösö 2018, 101.)

Haastattelijalla tulee kohdata jokainen lapsi ja nuori yksilöllisesti. Haastatteluun on yleensä varattu rajallinen määrä aikaa. Kommunikoinnissa ja vuorovaikutuksessa tulee huomioida ikä sekä kehitystaso yksilöllisesti, myös mahdollisiin erityistarpeisiin tulee kiinnittää huomiota. Lapsen ja nuoren haastattelu vaatii tilannekohtaista herkkyyttä ja kykyä kohdata jokainen haastateltava omanlaisenaan, tavat kertoa ja jakaa tietoa omasta elämästä vaihtelevat suuresti. (Hyvärinen & Pösö 2018, 102.)

Haastatteluja tehdessä, huomasimme että jokaisella nuorella oli hyvin erilaiset valmiudet vastata kysymyksiin. Koska haastattelun kohderyhmänä ovat sijaishuollossa olevat nuoret, on mahdollista että heillä on erilaisia haasteita kasvussa ja kehityksessä, joka näin ollen voi vaikuttaa haastattelun lopputulokseen. Myös haastateltavan persoonallisuudella oli suuri vaikutus siihen, kuinka paljon nuori pystyi tuottamaan tietoa kokemuksistaan. Jos nuori on luonnostaan hiljainen ja sisäänpäin vetäytynyt, oli kohtuutonta odottaa puhetulvaa haastattelun aikana.

Tällaisessa tilanteessa haastattelijoiden tulee mukautua haastattelutilanteessa nuoren tapaan kommunikoida ja tehdä kysymyksistä sellaisia, että niihin on mahdollisimman mutkatonta vastata, mutta kuitenkin niin että saadaan jonkinlaista tietoa aiheesta. On myös mahdollista, että haastateltava kokee haastattelijat vapaaehtoisesta osallistumisesta huolimatta epämiellyttävinä tai hankalina. Jokainen nuori kokee haastattelun omalla tavallaan. Kaikki lapset eivät välttämättä ole harjaantuneita kertomaan omista näkemyksistään tai kokemuksistaan. Haastattelun tyyli, tai itse haastattelijat voi olla haastateltavalle liian vieras. Haastattelua voivat muokata myös lapsen lähisuhteet, esimerkiksi vanhempien piilossa olevat toiveet siitä, mitä haastattelussa tulisi kertoa. Tilanteeseen vaikuttaa myös se, millaiset vuorovaikutustaidot ja tavat lapsella on. Myös lapsen iällä on suuri merkitys, onhan pienen lapsen ja murrosiässä olevan nuoren kehitys täysin eri vaiheessa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 16-17.)

Haastattelut tehtyämme pohdimme sitä, että miten rennosti ja luontevasti nuoret pystyivät haastatteluissamme olemaan. Toisen henkilön puolesta on toki aina

vaikea sanoa kyseisen henkilön luontevuudesta ja rentoudesta mitään varmaa. Haastatteluiden lomassa toki kysyimme, että jännittääkö haastateltavaa, ja pyrimme kaikin puolin tekemään haastatteluista mahdollisimman rentoa ja luontevaa. Oman käsityksemme mukaan nuoret kykenivät kertomaan meille kaiken sen, mitä he kysyttävistä aiheista halusivatkaan kertoa tai sanoa. Kukaan haastateltavista ei maininnut haastatteluun osallistumisen olleen miltään osin epämieluisaa.

4.4 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa, on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysia voi pitää paitsi yksittäisenä metodina, kuin myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin. Laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy aina monia kiinnostavia asioita, joita tutkija ei ole ehkä osannut etukäteen edes kuvitella. Kaikkia näitä asioita olisi kiinnostava tutkia ja analysoida omassa tutkimuksessa. Yhden tutkimuksen puitteissa ei kuitenkaan voida tutkia kaikkia maailman asioita. Pitää siis valita jokin tarkkaan rajattu, kapea ilmiö, josta kerrotaan kaikki, mitä irti saa. (Sarajärvi & Tuomi 2013, 91-92.)

Aineistomme analysoinnissa lähdimme liikkeelle aineiston litteroinnilla kirjalliseen muotoon, eli kirjoitimme sana sanalta nauhoittamamme haastattelut tietokoneelle. Osa haastatelluista kertoi hyvinkin laajasti ja tarkkaan omista asioistaan, kun taas osa kertoi varsin niukkasanaisesti kokemuksistaan. Kun olimme saaneet aineiston kirjalliseen muotoon, aloimme etsiä haastatteluista olennaisia asioita, eli teemoittelimme aineiston. Mielestämme tämä tekniikka oli aineistomme kannalta luontevin tapa edetä tässä vaiheessa.

Sarajärven ja Tuomen (2013, 93) mukaan teemoittelu voi olla luokituksen kaltaista, mutta siinä painottuu, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on siis laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Sen myötä on mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Alkuryhmittelyn jälkeen aineistosta aletaan etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Ajatuksena on löytää aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Jos ai-

neisto on kerätty teemahaastattelua käyttäen, on aineiston pilkkominen suhteellisen helppoa, koska haastattelun teemat muodostavat jo itsessään jäsennyksen aineistoon.

Jaoimme aluksi tekstin haastateltavien ja teemojen mukaan. Tekemissämme haastatteluissa (Liite 3) teemoina olivat oman sosiaalityöntekijän kuvaus, yhteydenpidon kuvaus oman sosiaalityöntekijän kanssa, nuorten kertoma kuvaus suhteestaan oman sosiaalityöntekijänsä kanssa, sekä nuorten oma näkemys mieluisasta sosiaalityöntekijästä ja asiakassuhteen kehittämisestä oman sosiaalityöntekijän kanssa.

Käyttämällä sisällönanalyysiä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Tutkijan tulee kuitenkin huomioida, että sisällönanalyysillä saadaan kerättyä aineisto vain järjestetyksi johtopäätösten tekoa varten. (Sarajärvi & Tuomi 2013, 103.) Aineistoa voidaan siis pitää täysin analysoituna vasta, kun siitä on tehty raportoitu yhteenvedo. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Sarajärvi & Tuomi 2013, 108).

Seuraavaksi teimme yhteenvedon kaikista haastatteluista, johon keräsimme mielestämme haastatteluissa esiin nousseet keskeisimmät teemat. Aineistosta esiin tulleet teemat ovat: yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa, nuorten näkemys asiakassuhteestaan oman sosiaalityöntekijän kanssa, sekä kuulluksi tulemisen kokemus oman sosiaalityöntekijän kanssa. Tarkastelemalla ja kuvaamalla näiden teemojen alle kerättyjä nuorten vastauksia, pyrimme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme, sekä tuomaan esille opinnäytetyömme tulokset ja johtopäätökset.

5 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

5.1 Yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa

Lähdimme teemahaastatteluissa liikkeelle nuorten omasta sosiaalityöntekijästä ja oman sosiaalityöntekijän työnkuvasta (Liite 3). Aluksi halusimme selvittää tietävätkö nuoret ylipäätään kuka on heidän oma sosiaalityöntekijänsä. Jokainen haastatelluista tiesi oman sosiaalityöntekijänsä. Osa haastateltavista ei muistanut sosiaalityöntekijänsä nimeä, mutta olisi tunnistanut henkilön jos hän olisi kävellyt kadulla vastaan. Kahdella nuorista on ollut useampi kuin yksi sosiaalityöntekijä lastensuojelun asiakkuuden aikana.

Haastatteluilla on samansuuntaiset käsitykset siitä, mitä sosiaalityöntekijän työtehtäviin kuuluu. Heidän mukaansa sosiaalityöntekijän kuuluu auttaa lapsia. Nuoret kertoivat, että sosiaalityöntekijän tulee ajaa nuoren etua, olla luotettava, seurata nuoren asioita ja olla kiinnostunut siitä, miten nuorella menee. Nuorten mukaan sosiaalityöntekijä kyselee ja tekee sen mukaan päätöksiä.

Ne vaan kysyy asiat ja sitten joko sanoo on ok tai ei ole ok ja ne tekee sitten päätöksiä. (N3)

Seuraavaksi halusimme selvittää ovatko nuoret omasta mielestään tavanneet sosiaalityöntekijäänsä riittävästi. Kolme haastatelluista kokee yhteydenpidon oman sosiaalityöntekijänsä kanssa riittäväksi. Kaksi kertaa vuodessa on heidän mielestään sopiva määrä tavata sosiaalityöntekijää. Kyseinen lukumäärä on nuorten oma arvio ja perustuu siihen, että usein miten heillä on kaksi tapaamista vuodessa sijaishuoltopaikassaan oman sosiaalityöntekijän kanssa. Kolme nuorista ei kaipaa lisää tapaamisia oman sosiaalityöntekijän kanssa. He kertoivat tarvittaessa voivansa ottaa sosiaalityöntekijäänsä puhelimitse itse yhteyttä. Vaikka tapaamiset koettiin riittäviksi toivoi yksi haastatelluista nuorista, että suhde omaan sosiaalityöntekijään olisi tuttavallisempi, ja että sekä nuori että sosiaalityöntekijä tutustuisivat toisiinsa paremmin.

Pari kertaa vuodessa näen sosiaalityöntekijää ja pari kertaa vuodessa on sopiva määrä nähdä. (N2)

Ois positiivinen asia, jos sosiaalityöntekijä aluksi tapaisi nuorta useammin. Tutustuisi, mutta ei toimistossa istumalla. Voisi olla jotain toiminnallista tekemistä ja samalla tutustuisi siihen sosiaalityöntekijäänkin samalla tavalla kuin esimerkiksi toimintaterapeuttiin. Uskoin, että sitte ois helpompi jutella. (N1)

Neljäs haastatelluista koki tilanteensa puolestaan siten, että jos sosiaalityöntekijä olisi tavannut häntä useammin olisi sosiaalityöntekijä mahdollisesti ollut paremmin perillä nuoren tilanteesta. Hän koki vahvasti puolen vuoden ajan tapaamisten välillä liian pitkäksi - etenkin kun nuorella oli vahva tarve viedä eteenpäin sijoituksen purkamista.

Jos olis yhteydessä sosiaalityöntekijään kuukauden välein, niin se sosiaalityöntekijä olis ehkä saanu paremman kuvan miten mulla oikeen menee siellä. Niin sehän siinä oli aina kaikista pahinta, et ku se aikaväli oli aina niin iso, et ku se oli aina puoli vuotta tai vuos. Että ku se ei ollu silleen, että katotaan ens kerralla, vaan se oli enemmän, et katotaan puolen vuoden päästä tai vuoden päästä. Se oli ihan liian pitkä aika. Mun mielestä ei pitäis olla ollenkaan mitään aikaväliä, koska sille asialle pitäis tehdä se päätös aina heti nyt, et niinkö pitäis sanoa aina silleen suoraan, että ei vielä tai sitten että kokeillaan. Koska muuten siinä käy niin, niinkö mun tapauksessa, että sitä sijoitusta vaan pitkitetään. (N3)

Yksi nuorista kertoi tapaamisten määrän olleen hyvin erilaisia eri sosiaalityöntekijöiden kohdalla. Nykyinen sosiaalityöntekijä tapasi nuorta kuukausittain, kun taas edellisiä sosiaalityöntekijöitä nuori oli tavannut huomattavasti harvemmin. Kolme neljästä nuoresta kertoi, että oli saanut keskustella kahden kesken sosiaalityöntekijänsä kanssa. Yksi nuorista kertoi, ettei koskaan ollut tavannut yksin sosiaalityöntekijäänsä. Nuorten mielestä sillä ei ole isoa merkitystä miten sosiaalityöntekijän kanssa ollaan yhteydessä.

Ei ole merkitystä miten ollaan yhteydessä sosiaalityöntekijään, kunhan ne vain saavat todellisen kuvan siitä miten mulla menee. Ilman sitä niinku sijoituspaikan työntekijöitä, eli ilman välikäsiä ja suoraan siltä sijoitetulta henkilöltä. (N3)

Aina voi olla tarvittaessa puhelimella yhteydessä. (N4)

Yksi haastatelluista toi kuitenkin esiin mielenkiintoisen huomion liittyen sosiaalityöntekijän fyysiseen paikkakuntaan. Usein nuori tai lapsi voi olla sijaishuollossa muualla kuin kotipaikkakunnallaan. Haastateltu nuori koki etteivät molemmat vanhemmat sekä nuori olleet tasavertaisessa asemassa sosiaalityöntekijään nähden, koska toinen vanhemmista asui samalla paikkakunnalla sosiaalityöntekijän kanssa, kun taas nuori ja toinen vanhemmista asui eri paikkakunnalla. Nuorella oli syntynyt tilanteesta kokemus, että se vanhempi joka asuu lähellä sosiaalityöntekijää pystyy helpommin vaikuttamaan asioihin, koska voi tavata sosiaalityöntekijää fyysisesti kasvokkain helpommin. Nuori kokee siis kasvotusten tapaamisen huomattavasti vaikuttavampana kuin esimerkiksi puhelimitse yhteydenpidon. Nuori toi esille tapaamisten helppouden koska lyhyt välimatka oli käytännössä mahdollisuus tavata milloin vaan sosiaalityöntekijää.

5.2 Nuorten näkemys asiakassuhteestaan oman sosiaalityöntekijän kanssa

Nuorten mielestä oman sosiaalityöntekijän kanssa on pääpiirteittäin helppo puhua omista asioistaan. Jokaisella nuorella on kuitenkin erilaisia huonoja kokemuksia vuorovaikutuksesta oman sosiaalityöntekijän kanssa. Nämä negatiiviset kokemukset selvästi heikentävät ja osaltaan myös määrittävät nuorten kertomia arvioita asiakassuhteensa laadusta. Nuoret arvioivat asiakassuhteensa laadun oman sosiaalityöntekijän kanssa kouluarvosanoin 4-8 numeroiden väliltä. Käymme seuraavaksi läpi nuorten kertomia negatiivisia ja positiivisia asioita, joiden he kokevat vaikuttavan asiakassuhteen laatuun oman sosiaalityöntekijän kanssa.

Haastatteluista kävi ilmi nuorille olevan todella paljon merkitystä sillä, minkälainen sosiaalityöntekijä on persoonaltaan ja miten hän osaa kohdata nuoren. Kysyttäessä nuorilta minkälaisia luonteenpiirteitä tai persoonallisuuksia löytyisi heidän mielestään hyvältä sosiaalityöntekijältä nousi rentous ja luotettavuus esiin tärkeänä luonteenpiirteenä kolmen haastateltavan mukaan.

Sosiaalityöntekijän tulisi olla rento ja luotettava. Sosiaalityöntekijät ottaa kaikki asiat liian vakavasti, vaikka olisi pienikin asia. Nuorempi sosiaalityöntekijä ois parempi, vanhat ajattelee, että kaikki pitää

tehdä niin kuin ennen vanhaan. Nuoremmalla sosiaalityöntekijällä on vähemmän aikaa siitä, kun se on ollu itse nuori, niin se ymmärtää paremmin. (N1)

Mitä mää nyt näitä sosiaalityöntekijöitä tunnen, niin kaikki on aikailla asenteesta ja persoonasta kiinni, vaikka sä et välttämättä oiskaan niin hyvä silleen työssä työntekijänä ja ammattilainen, niin sä oot todennäköisesti silti parempi, ku se kaikista ammattimaisin, jos sä otat sen silleen niinkö rennosti. Eli enemmän ihmisenä ja vähemmän silleen sossuna. (N3)

Myös sosiaalityöntekijän ikä nousi esille nuorten pohdinnoissa. Nuoret toivat esille, että iältään vanhemmalla sosiaalityöntekijällä voi olla haastavaa ymmärtää nuoren elämäntilannetta. Yksi haastatelluista kertoi, että nuoremman ikäinen sosiaalityöntekijä osaa paremmin asettua nuoren asemaan, koska omastakin nuoruudesta on vähemmän aikaa. Kaksi haastatelluista oli sitä mieltä, että nuorempi sosiaalityöntekijä olisi parempi kuin vanhempi. Perusteluna yksi nuori kertoi vanhempien sosiaalityöntekijöiden olevan kärtyyisiä, kun taas nuoret ovat rennompia. Kärtyisyys nousi esiin myös toisessa haastattelussa, jossa nuori kertoi:

Mikäli sosiaalityöntekijä on kärtyinen, se pistää ärsyttämään, eikä sille jaksu kertoa asioista. (N4)

Saattaa kuulostaa tyhmältä, mutta koittaa käyttäytyä vähemmän ammattimaisesti (sosiaalityöntekijä). Muuten siitä tulee semmonen monotoninen ja väsyneen näkönen, eikä ole mukavaa puhua semmoisen ihmisen kanssa asioista. Tärkeää myös, että kuuntelee aidosti mitä sille sanoo ja kertoo. (N3)

Suurin osa nuorista koki sosiaalityöntekijän huumorintajun ja puheliaisuuden hyväksi piirteeksi. Yksi haastatelluista nosti esiin myös puhetyylin vaikutuksen sekä ensivaikutelman. Sosiaalityöntekijä oli ensitapaamisella kätellyt nuorta, mikä oli tehnyt erityisen hyvän ensivaikutelman.

Pitäää olla semmonen tosi aktiivinen ja avoin, eikä semmonen passiivinen ja puoliksi unissaan, niinkö mulla on pari sossua ollu. Semmonen ihminen, joka kysyy enemmän, kuin sitten että hänelle pitää ite erikseen sanoa. (N3)

Kaksi haastatelluista mainitsi sosiaalityöntekijän persoonallisuutta kuvatessaan myös oman vanhemman mielipiteen, joka näytti selkeästi vaikuttavan nuoren mielipiteeseen sosiaalityöntekijästään. Esimerkiksi jos vanhempi pitää sosiaalityöntekijää ärsyttävänä tai jollakin tapaa epämiellyttävänä, vaikuttaa se selvästi myös nuoren mielipiteeseen.

Nykyinen sosiaalityöntekijä on ollu ärsyttävä ennen, äidin mukaan, muttei enää. (N2)

5.3 Kuulluksi tulemisen kokemus oman sosiaalityöntekijän kanssa

Jokainen haastateltavista nosti esille nuoren kuuntelemiseen liittyvät ongelmat. Heillä kaikilla oli kokemus siitä, etteivät he olleet tulleet riittävästi kuulluiksi oman sosiaalityöntekijänsä toimesta. Tämä taas oli aiheuttanut nuorille turhautumisen tunnetta, sekä edelleen kokemuksen siitä ettei heidän mielipiteellään ole väliä. Näillä epämiellyttävillä osattomuuden kokemuksilla oli myös merkittävä vaikutus nuorten arvioon asiakassuhteensa laadusta oman sosiaalityöntekijän kanssa.

Mun mielestä ei oo mitään järkeä siinä, että jos mulle sanotaan siinä mun sijoituskohteessa missä mä asun kaks vuotta putkeen, et sä voisit mennä kotiin koska sulla menee niin hyvin, mut sosiaalityöntekijä ei tee mitään. (N3)

Haastatteluissa tuli selvästi esille sosiaalityöntekijän autoritäärisen asenteen heikentävän nuoren osallisuuden tunnetta. Yksi nuori kertoi muun muassa vaistovansa sosiaalityöntekijän elekielestä milloin tämä ei kuuntele, ja tämän taas aiheuttavan nuorelle turhautumista. Toisinaan sosiaalityöntekijä on nuoren kertoman mukaan sanonut vain että joo joo, eikä nuorelle tämän johdosta ole tullut aitoa kuulluksi tulemisen kokemusta, vaan enemmänkin ärsyyntynyt olo.

Sosiaalityöntekijälle puhuminen ei ole vaikeaa, mutta toisaalta on vaikeaa saada ne kuuntelemaan joskus. Mä haluaisin enemmän

semmosta niinkö reaktiota siihen mitä mä ite sanon. Hän (sosiaalityöntekijä) perustelee kaiken sanomansa hyvin ja hän myös vaatii itse perusteluita kerrottaessa asioita hänelle. Aikasemmat sossut oli vähän semmosia, että niille ois pystyny silleen niinkö valehteleen, jos ois halunnu, ku ne oli silleen vaan, et aijaa, niinkö? Koska ne ei silleen tarkistanu mitään. Ei mitään vastakysymyksiä tai vastaväitteitä. (N3)

Yksi haastatelluista toi esiin myös kirjaamisen tärkeyden. Nuori koki ettei sosiaalityöntekijä ole ollut riittävä huolellinen hänen asiassaan, koska ei ole korjannut jo useiden vuosien ajan asiakirjoissa ja asiakassuunnitelmissa olleita virheitä nuoren huomautuksista huolimatta. Nuoren mukaan paperille kirjattu asia on aina merkki siitä, että nuorta on kuultu ja että hänen mielipiteillään on merkitystä.

Mielipiteeni on huomioitu aina aluksi, mut sit se on vähä silleen niinkö vaan jätetty. Multa on kysytty, mut sit se vaan on aina jätetty. On sillä mielipiteellä ollu merkitystä, mut se ei oo ikinä silleen niinkö vaikuttanu mihinkään, sanoisin näin. (N3)

Kyllä mä uskon että sosiaalityöntekijä on luotettava, mutta välillä tuntuu, että se sosiaalityöntekijä ajaa enemmän vanhemman etua, kun minun omaa kaikissa kotilomissa ja tämmösissä. (N1)

Nuoret olivat kokeneet turhautumisen tunteita kun heitä ei ollut kuultu heidän sosiaalityöntekijänsä toimesta. Tämä seikka vaikutti haluun tavata sosiaalityöntekijää. Turhautumisen tunne oli myös vaikuttanut ainakin yhden nuoren käytökseen myös laajemmin. Hänen kertomansa mukaan myös hänen koulunkäyntimotivaationsa laski sen johdosta, kun häntä ei ollut kuunneltu.

Parasta on se, kun palaveri menee ohi mahdollisimman nopeasti. Haluan käyttää mahdollisimman lyhyitä sanoja, koska en halua puhua sen (sosiaalityöntekijän) kanssa. (N2)

Mä olin silloin ennen huolimaton koulussa, oli läksyjä tekemättä ja joskus myöhässä ja niin edelleen. Mutta sittenkö mun sosiaalityöntekijä vaihtu, ja tuli tää kotiutus mahdolliseksi, niin mun koulunkäytinkin parani heti ja tein aina kaikki tehtävät ja en ollu myöhässä. (N3)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tuloksista voi päätellä nuorilla olevan melko ristiriitaiset mielipiteet omasta sosiaalityöntekijästään sekä asiakassuhteensa laadusta hänen kanssaan. Mielestämme nuorten asiakaskokemuksia oman sosiaalityöntekijän kanssa leimaavat vahvasti heidän negatiiviset kokemuksensa kuulluksi tulemisesta sekä osallisuuden toteutumisesta. Pääasiassa nuoret kokevat asiakassuhteensa vähintäänkin välttäväksi. Jos nuoren asian hoitaminen on sujunut nuoren tai hänen huoltajansa haluamalla tavalla, on tällöin nuorelle tullut kuva hyvästä asiakaskokemuksesta. Jokaisella haastatellulla nuorella on kuitenkin erilaisia kokemuksia siitä, ettei oma sosiaalityöntekijä kuuntele tai ole kuunnellut heitä riittävästi. Tämän seurauksena jokainen haastateltu nuori kokee jossain määrin huonoksi kanssakäymisen sekä asiakassuhteensa oman sosiaalityöntekijän kanssa.

Haastatelluilla nuorilla on vahvasti sellainen käsitys, että sosiaalityöntekijän tulee nimenomaan ajaa nuoren etua ja asioita. Jos sosiaalityöntekijä ei ole toteuttanut nuoren toiveita tai kuunnellut nuorta hänen toivomallaan tavalla, on nuorelle muodostunut kuva ettei sosiaalityöntekijä ole näin ollen tehnyt tehtäviään oikein. Jos sosiaalityöntekijä tyytyy vain kuuntelemaan nuoren kertomaa, eikä tee mitään vastakysymyksiä tai muita toteamuksia nuorelle voi syntyä kuva siitä, ettei hänen sanomisillaan ole juuri mitään painoarvoa. Tuloksista käy ilmi, että nuoret kaipaavat selvästi sosiaalityöntekijältä keskustelevampaa sekä dialogisempaa otetta asiakaskohtaamisiin.

Lasten osallisuutta käsittelevässä kappaleessa toimme esiin osallisuuden toteutumisen edellyttävän aikuiselta lapsen kunnioittamista ja sellaisen ilmapiirin luomista lapsen kohtaamiseen, että lapsi voi tuntea aikuisen arvostavan hänen ajatuksiaan. (Nivala 2010, 19.) Aikuisilla on joko mahdollisuus estää tai mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelussa (Välivaara 2004, 10). Myös vastavuoroisuus on osallisuuden toteutumisen kannalta hyvin olennaista: vaikuttaminen ei ole mahdollista, mikäli ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa (Oranen 2008, 9). Haastattelemiamme nuoria on kuultu, mutta monista eri syistä heille on silti muodostunut kuva, ettei heitä ole otettu riittävästi huomioon.

Esimerkiksi Kananojan selvitystyöryhmän mukaan asiakkaiden kokemus lastensuojelun työskentelystä vuonna 2013 on ollut se, ettei heidän mielipiteitään ja näkemyksiään ollut kuunneltu riittävästi. Tästä oli aiheutunut kokemus ulkopuoliseksi jäämisestä omaa elämäänsä koskevissa ratkaisuissa. Kananojan selvitystyöryhmän väliraportissa työntekijöiden vuorovaikutustaidot eivät aina ole olleet työn vaatimusten tasolla, ja tästä syystä asiakkaat ovat kokeneet tulleen huonosti kohdelluiksi. (Kananoja, Lavikainen & Oranen 2013, 33.) Kananojan selvitystyöryhmän kaltaisia havaintoja on mahdollista tehdä myös meidän työmme tuloksista. Nuorilla on ollut useita tilanteita oman sosiaalityöntekijän kanssa, joissa nuoret ovat kokeneet ettei heitä ole kuultu. Perusteluina nuoret kertoivat pääasiassa sosiaalityöntekijän persoonaan sekä vuorovaikutustaitoihin liittyviä tekijöitä, aivan kuten Kananojan työryhmänkin tuloksista käy ilmi.

Keskeistä olisi osoittaa ja vakiinnuttaa lapsen konkreettinen paikka ja läsnäolo lastensuojelun käytännön työssä. Kun lapsi konkreettisesti näkyy lastensuojelutyön sisällön kuvauksessa, on lasta entistä vaikeampi sivuuttaa työskentelyssä. (Tuulensalo 2012, 89.) Ideaalitulanteessa asiakas eli lapsi ja työntekijä toimivat tasavertaisina yhteistyökumppaneina, jolloin lapsi itse on oman elämänsä tarinan keskushenkilö ja asiantuntija. Auttajan rooliin kuuluu olla milloin osallistuva, milloin sivustakatsoja, joka kykenee punomaan autettavan tarinan yhteen irrallisista osista kokonaisuudeksi. Pyrkimyksenä on jäsentää yhdessä lapsen kanssa todellisuutta sellaisena, kuin se näyttäytyy hänelle itselleen. Työntekijä on vaihtoehtojen jäsentäjä ja tukija, mutta hän ei käytä koskaan asiantuntijavaltaansa lapsen ylitse. (Timonen-Kallio 2010, 7.)

Tuloksista käy selvästi ilmi, että nuorelle on todella merkitystä sillä, minkälainen persoona sosiaalityöntekijällä on, ja miten hän kohtaa nuoren. Nuorten kertoman perustella voidaan sanoa, että jo hyvinkin pienet asiat vuorovaikutuksessa voivat aiheuttaa nuorissa turhautumisen tunnetta. Tämä seikka entisestään luo haastetta nuorten kohtaamiselle. Nuoret toivat esille, että vanhemman ikäisellä sosiaalityöntekijällä voi olla haastavaa ymmärtää nuorten elämäntilannetta. Tämän vuoksi on tärkeää, että sosiaalityöntekijä kykenee asettumaan nuoren asemaan ja pitämään mielessä kirkkaasti minkälaista on olla nuori. Lisäksi pitäisi huomioida asiakkaan ikä, kehitystaso sekä persoonallisuus.

Koska maailma muuttuu, on myös ihmisten muututtava sen mukana. Toimintatavat ja periaatteet eivät pysy samanlaisina vuodesta toiseen. Myös sosiaalityöntekijän olisi hyvä muistaa muuttuvan maailman merkitys kohdatessa nuoria. Osa haastatelluista nuorista kertoi muun muassa, että sosiaalityöntekijä ei aina osannut ymmärtää puhelimen merkitystä nuoren elämässä. Älypuhelimet ovat nousseet lähes jokaisen ihmisen elämässä viime vuosina yhä merkittävämpään rooliin, ja siksi esimerkiksi päivää kohti määritelty puhelinaika voi herättää erimielisyyttä nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä. Nuori aistii herkästi sosiaalityöntekijän mielialan, ja sillä on usein vaikutusta myös nuoren haluun osallistumiseen omassa asiassa.

Tunne osallisuudesta koostuu useasta eri asiasta. Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen näkökulmasta se tarkoittaa sitä, että lapsi saa tietoa itseään koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteista. Tärkeää on myös saada ilmaista oma mielipide sekä voida vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Vastavuoroisuus nousee osallisuudessa merkittäväksi tekijäksi, koska lapsella ei ole mahdollista vaikuttaa, mikäli hän ei pääse mukaan häntä koskevien asioiden käsittelyyn tai saa niistä riittävästi tietoa. (Hyvärinen & Pösö 2018, 8.) Nuoren kannalta olisi tärkeää, että asioista keskusteltaisiin, vaikka ne olisivat sosiaalityöntekijälle arkipäivää. Ilman sosiaalityöntekijän kertomia selviä perusteluita asiat voivat jäädä nuoren mieleen epäselvinä. Nuorten kertoman mukaan on tärkeää kertoa heille miksi ja miten jossakin asiassa toimitaan, niin kuin toimitaan.

Nuoren kohtaaminen tasavertaisena aikuisten rinnalla heti asiakassuhteen alussa on tärkeä ja huomioitava asia. Hyvin pienet nyanssit voivat vaikuttavaa nuorten muodostamaan kokonaiskuvaan asiakkuudestaan merkittävästi. Aikuisten välillä kättely on arkipäivää, joten on myös itsestään selvää se, että sosiaalityöntekijä esimerkiksi asiakassuunnitelmapalaverissa kättelee nuoren huoltajat ja sijaishuoltopaikan henkilökunnan. Mutta jos nuori jää kättelemättä, voi siitä seurata nuorelle tunne, ettei hän ole saman arvoinen kuin aikuiset. Yksi haastateltavista nuoristamme toi esille sosiaalityöntekijän tavan kohdata nuori heti ensitapaamisella. Sosiaalityöntekijän suorittama nuoren kättely tapaamisen alussa oli tehnyt erityisen hyvän vaikutelman nuoreen. Lapsi ja nuori tulisi siis aina muistaa kohdata vähintäänkin yhtä hienotunteisesti sekä kohteliaasti kuin aikuiset.

On myös tärkeää kiinnittää huomiota siihen, ketkä asiakassuunnitelmapalaverissa käyttävät puhevaltaa ja kertovat nuoren elämästä ja kokemuksista. Jos keskustelu käydään pelkästään huoltajien ja aikuisten kanssa lapsen ollessa hiljaa, tai pahimmassa tapauksessa lapsen “ohi”, ei voida puhua lapsen aidosta kuulemisesta. Myös huoltajat voivat helposti puhua lapsensa puolesta ilman, että sosiaalityöntekijä puuttuu asiaan. Lapsen tulisi saada aina ilmaista itseään ikätasonsa mukaisesti. Sosiaalityöntekijän tulee kiinnittää huomiota siihen, että hän puhuu ja käyttää sellaista kieltä sekä termejä, joita myös lapsi kykenee ymmärtämään.

Eriyisen huolestuttavaa haastatteluiden perusteella oli se, miten sijaishuollossa olevat nuoret suhtautuivat asiakassuunnitelmapalavereihin ja yleisestikin sosiaalityöntekijänsä tapaamisiin. Asenne palaveria kohtaan, jossa käsitellään nuoren kannalta hänen elämäänsä koskevia merkittäviä asioita, oli yllättävänkin välinpitämätön. Jos nuorella ei palaveriensa suhteen ole muita odotuksia, kuin se, että palaveri on mahdollisimman nopeasti ohi, kertoo se mielestämme jo pitkään jatkuneesta kokemuksesta siitä, ettei nuori ole tullut kuulluksi ja eikä sen myötä osalliseksi omien asioidensa hoitamisessa.

Nuorten kertomuksista oli selvästi havaittavissa, että osa nuorista tunsivat olleensa toisinaan vain fyysisesti läsnä palaverissa, kuuntelijoina. Kun puhutaan useamman vuoden sijoituksesta, on ymmärrettävää, että nuorella voi näkyä myös lanistumisen ja turhautumisen merkkejä, etenkin jos nuoren osallisuutta ja kuulemistä ei olla otettu riittävästi huomioon. Tämän vuoksi mielestämme olisi ensiarvoisen tärkeää, että lasten ja nuorten osallisuutta pystyttäisiin huomioimaan sekä mahdollistamaan huomattavasti paremmin. Koko lastensuojelulta puoltaa pohja pois, mikäli nuorten asiakkaiden mielipiteitä ja tahtoa ei saada mukaan päätöksentekoon.

Jokaisen lapsen ja nuoren näkemykselle tulisi herkistyä. Lapset ja nuoret tulee myös ottaa mukaan keskusteluun aktiivisena osapuolena, ja ottaa heidät lastensuojelutyön lähtökohdaksi. Lastensuojelussa ammatillisessa vuorovaikutuksessa syntyvä tieto on keskeinen osa kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä. (Hyvärinen & Pösö 2018, 8.)

Jos nuori ei tule kuulluksi asiakassuhteensa alusta asti, on mielestämme hyvin epätodennäköistä, että nuori jaksaa tai kykenee tuomaan loputtomiin esiin omia mielipiteitään. On myös tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten aikuiset vastaanottavat nuoren kertomia asioita. Nuorelle pitäisi syntyä aina kokemus siitä, että hänen kertomansa on huomioitu, ja että sillä on merkitystä ja väliä. Myös se tulisi aina ilmaista ja perustella selkeästi lapselle tai nuorelle, jos hänen ehdottamalla tavalla ei voidakaan toimia tai edetä. Jos nuori kokee, että sosiaalityöntekijä ja sijaishuoltoipaikka ovat niin sanotusti samalla puolella ja nuoren mielipidettä vastaan, voi sekin viedä mielekkyyden itsensä ilmaisulta.

Osallisuus on vahvasti sidoksissa lapsen omaan kokemukseen siitä, kuinka hän tulee kuulluksi. Lapsella on tärkeä kokea, että hän voi aina, myös haastavissa ja vaikeissa elämäntilanteissa tulla kuulluksi ja kohdatuksi omana arvokkaana itsenään. Sosiaalityöntekijä on aina vastuussa lapsen hyvinvoinnista, vaikka kasvatusta tapahtuu sijaishuoltoapaikassa. Jos nuori ei pysty ottamaan yhteyttä ja kertomaan esimerkiksi sijaishuoltoapaikkaan liittyvistä huolistaan omalle sosiaalityöntekijälle, ollaan haastavassa tilanteessa. Se että nuori on passiivinen tai haluton keskustelemaan, ei oikeuta sosiaalityöntekijää jättämään keskustelematta nuoren kanssa, tai sen perusteella vähentämään tapaamisia. Nuoren passiivisuuden taustalla voi myös olla se, ettei lasta alun perinkään ole kuultu riittävästi tai lapsen edellyttämällä tavalla. Siksi lapselle tulee aina antaa mahdollisuus tulla kuulluksi.

On ymmärrettävää, että lastensuojeluasiakkuudessa olevilla nuorilla on erilaisia haasteita olla vuorovaikutuksessa muiden lasten ja aikuisten kanssa. Lastensuojelussa ja sijaishuollossa olevien lasten luottamus aikuisia ja yhteiskuntaa kohtaan voi olla heikkoa. (Heinonen 2016, 253.) Lapset ovat saattaneet elää ilman turvallisia aikuisia koko elämänsä, tai voineet kohdata hyvin traumatisoivia asioita, jotka vaikeuttavat luottamuksellisten suhteiden luomista. Huolimatta näistä haasteista, sosiaalityöntekijän tulee nähdä vaivaa, jotta luottamuksellinen suhde syntyy asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välille. Mikäli luottamuksellista suhdetta ei saada syntymään, on vaarana, että lapsi jää vaille luotettavaa aikuista. Seurauksena voi olla se, että lapsen halukkuus osallistumiseen kärsii myös.

Sosiaalityöntekijän tulisi tavata lasta vähintään kerran vuodessa asiakassuunnitelmapalaverissa, joka on määrällisesti hyvin vähän. Muiden tapaamisten osalta

on yleisenä pääsääntönä, että sosiaalityöntekijän tulisi tavata lasta aktiivisen työvaiheen aikana vähintään kaksi tuntia kuukaudessa, ja muissa tilanteissa riittävän usein. Riittävän usein on laaja käsite, jonka vuoksi tarkempi tapaamisten määrä merkitään asiakkaan asiakassuunnitelmaan. Yleisenä käytäntönä on, että asiakassuunnitelma tarkastetaan kaksi kertaa vuodessa.

Olisi mielestämme huomioitava, että jos nuori tuo ilmi kuulemisen tai muutoksen tarvetta, huolimatta siitä, että sosiaalityöntekijä ei näe asiaa samalla tavalla, tulisi sosiaalityöntekijän tavata nuorta useammin. Lapsen tai nuoren mielipidettä ei saa mitätöidä tai jättää huomioimatta, vaikka se olisi poikkeava sijaishuollon tai sosiaalityöntekijän mielestä. Sosiaalityöntekijän tulee kestää nuoren hankalatkin tunteukset ja antaa oikeus niiden ilmaisuun. Sosiaalityöntekijän tulee osata muodostaa sijaishuollossa olevasta nuoresta vahva kokonaisvaltainen näkemys, ilman että antaa liikaa vastuuta sijaishuolto paikalle.

Sosiaalityöntekijän tulisi keskustella ja tavata lasta ja nuorta myös kahden kesken. Huolestuttavaa on, että yksi neljästä haastateltavasta nuoresta ei ollut koskaan keskustellut kahden kesken oman sosiaalityöntekijän kanssa. On suuri riski, että lapsi ei välttämättä pysty tai halua puhua rehellisesti, mikäli tilassa on läsnä joku sijaishuolto paikan työntekijöistä, tai oma vanhempi. Vuorovaikutustilanteeseen vaikuttaa merkittävästi paikalla olevat henkilöt.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on sekä tukea sijaishuollossa toimivia aikuisia, mutta myös valvoa sijaishuollon toteutumista ja sijaishuollossa käytettäviä rajoitustoimenpiteitä (Helavirta 2016, 194). Haasteeksi mielestämme muodostuu puutteellinen valvonta ja lastensuojelun riittämättömät resurssit. Sosiaalityöntekijällä on mielestämme hyvin vaikeaa valvoa sijaishuolto paikan toimintaa aktiivisesti, mikäli hän tapaa asiakastaan vain esimerkiksi kaksi kertaa vuodessa. Mielestämme vähäiset tapaamiset merkitsevät sitä, että tällöin sosiaalityöntekijän ja sijaishuollossa olevan suhteen laadun merkitys nousee entistä suurempaan arvoon. Jos nuoren ja hänen sosiaalityöntekijänsä välinen suhde ei ole vahva tai luottamukseen perustuva, on hyvin suuri riski, ettei nuori halua ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään tilanteissa, jotka sitä vaatisivat. Vaikka tapaamisia olisi vähän nuoren ja hänen sosiaalityöntekijän välillä, mutta heidän välinen asiakassuhteensa olisi silti hyvä, uskaltaa nuori todennäköisesti helpommin ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä.

Vähäiset tapaamiset sekä puutteellinen kontakti sijaishuollossa olevaan nuoreen tarkoittaa mielestämme sitä, että sosiaalityöntekijä antaa vastuuta sijaishuolto- paikkaan enemmän kuin olisi syytä. Mielestämme tällaisessa tilanteessa voi piillä riski, että sosiaalityöntekijä käy keskustelua enemmän sijaishuoltopaikan, kuin lapsen kanssa.

Vuoden 2019 aikana olemme törmänneet useisiin julkisuudessa esille nostettuihin aiheisiin, jotka mielestämme sivuavat opinnäytetyötämme teemoja. Esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoivat 22.8.2019 Loikalan kartanon tapauksesta, jossa sosiaalityöntekijän toimet vaaransivat sijaishuollossa olleen nuoren oikeusturvan. Sosiaalityöntekijä ei ollut uskonut sijaishuollossa olevan nuoren kertomusta Loikalan kartanon mielivaltaisista ja alistavista käytännöistä nuorta kohtaan. Apulaisoikeusasiamies antoi tapauksesta moitteet asiasta vastaavalle sosiaalityöntekijälle sekä Valkeakosken sosiaalitoimelle. (Lehtinen 2019.) Mielestämme olisi syytä pohtia, onko sosiaalityöntekijöiden toteuttama valvonta puutteellista, ja onko siihen riittävästi aikaa. Lastensuojelun henkilöstövaje ja suuret asiakasmäärät eivät ainakaan tue riittävän valvonnan toteutumista.

Opinnäytetyömme teko sai meidät myös pohtimaan taloudellista puolta huostaanottojen ympäriltä. Jos sosiaalityöntekijä ei ole riittävän ajan tasalla asiakkaansa tilanteesta sijaishuoltopaikassa, on olemassa vaara, että tiedonkulku sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan välillä vääristyy. Pahimmillaan tämä riittämätön tai jopa väärä tiedonkulku voi vaikuttaa nuoren tai lapsen sijoituksen pituuteen. Mielestämme on mahdollista, että sijaishuoltopaikka voi halutessaan antaa sosiaalityöntekijälle lapsen tilanteesta sellaista tietoa, mikä hyödyttää sijaishuoltopaikkoja taloudellisesti. Pitkäaikaiset sijoitukset ovat sijaishuoltopaikalle vähemmän kuormittavia, kuin uuden lapsen sijoitus. Talon tavoille oppinut nuori on huomattavasti vähemmän työllistävä asiakas kuin täysin uusi. Sijoituksen alku on usein hyvin kuormittava ja vaatii monipuolista yhteistyötä eri tahojen kanssa.

Ammatillisissa perhekodeissa tai lastensuojelulaitoksissa työskentelee yleensä sosionomeja, yhteisöpedagogeja, lähihoitajia, sairaanhoitajia, nuoriso-ohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Sosionomin rooli ei noussut erityisesti esiin tekemissämme haastatteluissa. Nuoret toivat esiin tärkeinä aikuisina sijaishuollossa perhekodin työntekijät, sekä omat huoltajat. Nuoret kertoivat ottavansa hyvin matalalla kynnyksellä yhteyttä perhekodin asioissa myös vanhempiinsa. Sosiaalityöntekijöihin

taas nuoret eivät ottaneet yhteyttä kovinkaan herkästi, vaikka tiesivät sen olevan mahdollista esimerkiksi soittamalla.

Sijaishuoltopaikassa työskentelevän henkilön, esimerkiksi sosionomin tulee välittää tietoa ja olla linkkinä nuoren ja sosiaalityöntekijän välillä. Haastatteluiden perusteella herää ajatus, onko linkki työntekijän ja sosiaalityöntekijän välillä liian vahva. Kulkeeko tieto lapsen hyvinvoinnista ja arjesta liikaa aikuisten välillä. Jotta lapsen osallisuus vahvistuisi, olisi mielestämme tärkeää, että sosiaalityöntekijä olisi suoraan yhteydessä nuoreen, ilman välikäsiä.

On otettava huomioon, että työntekijän raportti lapsen tilanteesta on aikuisen tulkinta, eikä välttämättä myötäile lapsen kokemusta. Sosionomin tulisi päivittäisessä työssään sijaishuoltopaikassa kohdata yksilöllisesti jokainen nuori. Vahvasti strukturoidussa sijaishuoltoympäristössä piilee mielestämme riski, että nuoria ei kohdella riittävän yksilöllisesti. Jotta sijaishuoltoyksikkö voi toimia, tulee kaikille nuorille olla samat säännöt arjen sujumiseksi, mutta osallisuuden vahvistamiseksi tulisi kaikkia nuoria kuulla riittävästi. Nuoret tulisi myös ottaa osaksi kehittämistä, ja kuulla ja kohdata aidosti heidän mielipiteensä.

Opinnäytetyömme tekeminen oli kokonaisuudessaan mielenkiintoinen, haastava sekä opettavainen projekti. Kummallakaan meistä ei ollut ennestään kokemusta opinnäytetyön tekemisestä. Aloitimme työmme hahmottelun jo noin vuosi sitten. Nykyisellä kokemuksella opinnäytetyön teosta muuttaisimme muutamia työmme valintoja. Esimerkiksi tutkimuskysymystämme tarkentaisimme ja rajaisimme koskemaan pelkästään nuorten osallisuuden kokemusta lastensuojelun sijaishuollossa. Tämän myötä muuttaisimme myös nuorilta kysytyjä kysymyksiä, sekä työmme teoreettista viitekehystä. Ylipäätään koemme, että nykyisellä kokemuksella opinnäytetyön tekeminen olisi huomattavasti helpompaa.

Lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten haastattelemisen vaati paljon työtä tarvittavien lupien ja suostumusten saamiseksi. Mielestämme neljän nuoren haastattelu on riittävä määrä antamaan suuntaa lasten kokemuksista. Pienen otoksen vuoksi opinnäytetyömme tulokset eivät ole yleistettävissä. Niistä voidaan kuitenkin saada viitteitä siitä, mitä nuorten mielestä tulisi ottaa huomioon kehitettäessä sosiaalityöntekijän ja nuorten välistä asiakassuhdetta. Luotettavampien tuloksien saamiseksi tulisi haastateltavia nuoria olla enemmän.

Osalla haastatelluista nuorista oli haastavaa kertoa suoraan kokemuksiaan. Siksi osa asioista kävi ilmi vasta useiden tarkentavien kysymysten kautta, ja osa vasta meidän tekemien tulkintojen kautta. Nuorten olisi voinut olla helpompi kertoa kokemuksistaan, mikäli tapaamisia haastattelijan kanssa olisi ollut enemmän, jolloin haastattelijaksi olisi tullut tutummaksi. Haastatteluiden toteuttaminen nuorten omalla maaperällä oli mielestämme hyvä ratkaisu. Kaikki haastateltavat kertoivat haastattelutilanteen miellyttäväksi, vaikka todennäköisesti ilmassa oli myös jännitystä.

Lasten kokemukset voisivat olla hyvin erilaisia, mikäli he olisivat perhehoidossa tai yksikössä, jossa käytettäisiin rajoitustoimenpiteitä. Mielestämme oli siis hyvä ja perusteltu ratkaisu käyttää opinnäytetyössämme samankaltaisesta yksiköstä olevia nuoria. Koska tutkimusalueemme oli melko laaja, olisi liikaa toisistaan poikkeavat sijaishuoltopaikat voineet tuoda ainestoin tulkintaan turhan paljon haastavuutta.

Olemme tyytyväisiä, että valitsimme työmme keskiöön nuorten äänen kuulemisen. Saimme siitä valtavasti eväitä myös oman ammatillisuuden kehittymiselle lastensuojelun työkentällä. Opinnäytetyömme aiheita voisi mielestämme tutkia lisää esimerkiksi nuoren osallisuuden vahvistamisen ja toteutumisen näkökulmasta. Yksi vaihtoehto olisi myös tutkia lastensuojelun sijaishuollon nuorten asiakassuhteen laatua sosiaalityöntekijän näkökulmasta.

Nuorten kertomusten avulla pääsimme hetkeksi hyvinkin syvälle heidän kokemuksiinsa, ja hetkittäin hyvin kipeidenkin asioiden äärelle. On varsin erilaista lukea ihmisten kokemuksia tutkimuksista, kuin kuulla niistä suoraan ihmisiltä itseltään. Olemme erittäin kiitollisia, että nämä nuoret halusivat osallistua opinnäytetyömme tekemiseen, koska ilman heitä emme olisi pystyneet työtämme toteuttamaan. Toiveenamme on, että pystyisimme tällä työllä tuomaan käytännöllistä tietoa lastensuojelutyötä tekeville. Haluaisimme myös tuoda edistystä lastensuojelun sijaishuollossa olevien nuorten asiakassuhteisiin sekä osallisuuden kokemuksiin.

LÄHTEET

Araneva, M. 2012. Lapsen asema ja edunvalvojan rooli lastensuojeluasiassa. Teoksessa Laakso, M. & Marjomaa, P. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeusien osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 58-86.

Aluehallintovirasto. 2016. Tiedotteet 2016. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja rekrytointivaikeudet haittaavat lastensuojelulain noudattamista. Viitattu 13.10.2019. <https://www.avi.fi/web/avi/-/sosiaalityontekijoiden-vaihtuvuus-ja-rekrytointivaikeudet-haittaavat-lastensuojelulain-noudattamista-etela-suomi->

Aula, M. 2006. Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2005. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2006:36. Viitattu 18.9.2019. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2014/12/toimintakertomus-2005.pdf>.

Brady, M. 2009. Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Enroos, R. Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuolto- paikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 224-260.

Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. 2016. Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-43.

Heinonen, H. 2016. Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallina: Gaudeamus Oy. 237-253.

Helavirta, S. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 188-223.

Hipp, T. & Hyvärinen, S. 2018. Lastensuojelun työntekijöiden asiakkaiden enimmäismäärä kirjattava lakiin pikaisesti. Lastensuojelun Keskus-liitto. Blogi. Viitattu 28.8.2019. <https://www.lskl.fi/blogi/lastensuojelun-tyontekijoiden-asiakkaiden-enimmaismaara-kirjattava-lakiin-pikaisesti>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Saajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Brady, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Hyvärinen, M., Nikander, P., Ruusuvoori, J. & Granfelt, R. 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, S. & Pösö, T. 2018. Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jansson, K. & Roslund, R. 2019. Yle seurasi päivän lastensuojelun arkea-yllättävä tieto sai puhelimesta jähmettymään: ”Onhan tämä työ henkisesti raskasta”. Yle 9.10.2019. Viitattu 12.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-11010501>.

Jansson, K. & Roslund, R. 2019. Mirosta, 21, tuli lastenkodissa narkomaani- Joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, katso millaisia pulmia laitoksista on löytynyt. Yle 9.10.2019. Viitattu 12.10.2019 <https://yle.fi/uutiset/3-11009351>.

Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu, selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Viitattu 18.9.2019. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_fi_nal_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Viitattu 16.10.2019. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161379./Selvityshenkilön_edellytykset_lastensuojelun.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Kasurinen, R. 2017. Ylen kysely: Lastensuojelu on suurissa ongelmissa ympäri Suomen – pahimmillaan yksi ihminen hoitaa 140 lapsen asioita. Ylen uutiset 25.11.2017. Viitattu 13.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-9944714>.

Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus, 70-85.

Kurttila, T. 2019. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2019. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2019:2. Viitattu 18.9.2019. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2019/04/LA_vuosikirja_2019.pdf.

Laakso, M., Lapinleimu, O. & Marjomaa, P. 2012. Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Laakso, M. & Marjomaa, P. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeusien osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 9-35.

Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostaanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 157-187.

Laakso, R. 2019. "Ne näki musta". Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 1/2019. Viitattu 21.9.2019. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137484/URN_ISBN_978-952-343-267-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. 2010. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuoritutkimusseura: Nuorisotutkimusverkosto.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lamponen, T. 2016. Kiireellinen sijoitus vai "minihuostanotto"? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 126-140.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lehtinen, T. 2019. Sosiaalityöntekijä ei uskonut huostanotetun nuoren kertomusta alastomaksi pakottamisesta-oikeusasiamieheltä huomautus. Helsingin Sanomat 22.8.2019. Viitattu 12.10.2019 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006212370.html>.

Niskala, S., Oranen, M., Piironen, H. & Sinko, P. 2012. Alkusanat. Lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeuksien turvaajana. Teoksessa Laakso, M. & Marjomaa, P. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeuksien osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 5-7.

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 18-25.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Perustuslaki 11.6.1999/731.

Pösö, T. 2016. Johdanto. Mistä puhutaan, kun puhutaan huostanotosta? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö, T. (toim.) Huostanotto lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 7-30.

Ristimäki, T. 2019. Sosiaalityöntekijöitä on riittävästi. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Viitattu 13.10.2019. <https://www.talentia.fi/uutiset/sosiaalityontekijoita-on-riittavasti/>.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11., uudistettu laitos. Vantaa: Tammi.

Shier, H. 2001. Pathways to Participation: openings, opportunities and obligations. Children & Society volume 15. Viitattu 28.9.2019. https://ipkl.gu.se/digitalAssets/1429/1429848_shier2001.pdf.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Lastensuojelunkäsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. Viitattu 20.9.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Lastensuojelunkäsikirja. Lastensuojelun tilastoja. Viitattu 10.10.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/toimijat-tyon-tuki-hallinto/lastensuojelu-ja-thl/lastensuojelun-tilastoa>.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019. Lastensuojelunkäsikirja. Mitä sinulle kuuluu? Sosiaalityöntekijän tueksi tapaamiseen sijoitetun lapsen kanssa. Viitattu 29.9.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta/mita-sinulle-kuuluu->.

Tillaeus, J. 2019. Yhdellä sosiaalityöntekijällä vastuullaan jopa 80 lasta – Suomen lastensuojelun kriisiin on haettu ratkaisua Lontoosta asti, mutta sekään ei riitä. Yle uutiset 9.5.2019. Viitattu 13.10.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10772675>.

Timonen-Kallio, E. 2010. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lastensuojelutyön keskiössä. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 6-17.

Tuulensalo, H. 2012. Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Laakso, M. & Marjomaa, P. (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeusien osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry, 89-117.

Välivaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991.

LIITTEET

Liite 1

Infokirje huoltajille, sosiaalityöntekijälle sekä sijaishuolto paikalle

Hyvä vastaanottaja,

olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Lapin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötämme sijaishuollossa olevan nuoren kokemuksesta suhteestaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Haluamme opinnäytetyöllämme löytää vastauksen siihen, miten ja minkälaiseksi sijaishuollossa oleva nuori kokee suhteensa omaan sosiaalityöntekijäänsä. Nuorilta saadun tiedon perusteella voidaan pohtia, kuinka nuoren ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta voidaan tarvittaessa kehittää niin, että se lisää nuoren hyvinvointia ja nuoren oikeuksien toteutumista sekä tämän äänen kuulemistä. Haastatteluiden avulla voimme myös tarkastella nuoren ja hänen sosiaalityöntekijänsä välisen suhteen vaikutusta sosionomin työhön.

Opinnäytetyön aineisto kerätään haastattelemalla sijaishuollossa olevia tai olleita nuoria. Haastatteluiden kannalta on toivottavaa, että nuori olisi ollut sijaishuollossa useamman vuoden, jolloin asiakassuhde sosiaalityöntekijään olisi kestänyt riittävän pitkään. Haastattelut nauhoitetaan ja nauhoitetut haastattelut ovat vain meidän käytössä ja kuunneltavissa. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja haastateltava voi koska tahansa keskeyttää haastattelun.

Haastateltavat, heidän sijaishuolto paikkansa tai sosiaalityöntekijänsä eivät tule olemaan tunnistettavissa opinnäytetyömme missään vaiheessa. Suoritamme haastatteluja toukokuun alussa. Haastattelut toteutetaan yhdessä nuoren kanssa sovitussa paikassa. Haastatteluun osallistuminen edellyttää kirjallista suostumusta haastatteluun osallistuvalla henkilöltä, sekä alle 18-vuotiaan nuoren huoltajilta ja sosiaalityöntekijältä. Toivomme, että suostumus ja tiedot haastatteluun osallistumisesta ilmoitetaan meille huhtikuun 2019 loppuun mennessä. Jos haluat lisätietoja, ota meihin rohkeasti yhteyttä!

Ystävällisin terveisin

Sosionomiopiskelijat

Susanna Kurvinen
Mika Haataja

Liite 2

Infokirje nuorille

Hei,

olemme sosionomiopiskelijoita Lapin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötämme sijaishuollossa olevan/olleen nuoren kokemuksesta suhteestaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Haluamme opinnäytetyöllämme löytää vastauksen siihen, miten ja minkälaiseksi sijaishuollossa oleva nuori kokee suhteensa omaan sosiaalityöntekijäänsä. Teiltä nuorilta saadun tiedon perusteella voidaan pohtia, kuinka nuorten ja heidän sosiaalityöntekijän välistä suhdetta pystytään tarvittaessa kehittämään. Sitä kautta voidaan lisätä sijaishuollossa olevien nuorten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista sekä heidän äänen kuulemista.

Nyt sinulla on mahdollisuus vaikuttaa ja kertoa luottamuksellisesti kokemuksistasi meille. Juuri sinun ainutlaatuiset näkemyksesi ja kokemuksesi ovat meille tärkeitä sekä arvokkaita, ja siksi kuulisimme niistä erittäin mielellämme. Haastattelussa esille tulleet mielipiteesi eivät tule muiden kuin meidän tietoomme. Mitään sanoaasi ei myöskään kirjata lastensuojelun asiakirjoihin tai raportteihin. Puhumme erikseen kanssasi siitä, jos haastatteluissa tulee esiin asioita, jotka olisi saatettava jonkun muun tietoon.

Haastattelut nauhoitetaan. Nauhoitetut haastattelut ovat vain meidän käytössä ja kuunneltavissa. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja voit koska tahansa keskeyttää haastattelun. Haastattelussa ei ole paikalla muita kuin haastateltava ja opinnäytetyöntekijät. Haastateltavat henkilöt, heidän sijaishuoltoipaikkansa tai sosiaalityöntekijänsä eivät tule olemaan tunnistettavissa opinnäytetyömme missään vaiheessa. Emme siis käytä henkilöiden tai paikkojen nimiä opinnäytetyössämme.

Suoritamme haastatteluja toukokuun alussa. Haastattelut toteutetaan yhdessä haastateltavan kanssa sovituspaikassa. Haastatteluun osallistuminen edellyttää kirjallista suostumusta haastatteluun osallistuvalla henkilöllä, sekä alle 18-

vuotiaan nuoren huoltajilta ja sosiaalityöntekijältä. Jos haluat lisätietoja, ota meihin rohkeasti yhteyttä!

Ystävällisin terveisin

Sosionomiopiskelijat

Susanna Kurvinen

Mika Haataja

Liite 3

Teemahaastattelurunko

Alkuun

Esittelemme itsemme ja kerromme mitä olemme tekemässä. Haluamme tuoda esiin, että juuri tämän kyseisen nuoren kokemuksella ja mielipiteillä on meille merkitystä, ja että haluamme kuulla kaiken mitä hän on kokemuksistaan halukas kertomaan. Alkuun kysymme nuoren yleisestä voinnista ja siitä mitä hän haluaa tehdä kesällä? Kysymme myös millaisia ennakoajatuksista nuorella on tätä tulevaa haastattelua kohden. Nuori voi kouluarvosanoin kertoa meille kuinka paljon häntä vastaaminen ja tämä tilanne jännittää. Lopuksi voimme vielä toistaa kysymyksen, että minkä kouluarvosanan nuori antaa tästä haastattelusta. Pyrimme alkuun vielä painottamaan, että nuori voi täysin rennosti ja luottamuksellisesti kertoa meille tai olla kertomatta asioita, ja että hän voi halutessaan milloin vain lopettaa tämän haastattelun, jos se siltä hänestä tuntuu.

Taustatiedot

- Ikä, sukupuoli
- Sijoitusaika: ikä, kun sijoitettiin? Sijoituksen pituus?

Teemahaastattelurunko

1. Oma sosiaalityöntekijä

- Kenen kanssa ensisijaisesti keskustele, jos sinulla herää huoli tai halu selvittää jokin asian, johon tarvitset aikuisen apua tai mielipidettä?

- Tiedätkö kuka on sinun sosiaalityöntekijäsi?
- Miten pitkään hän on ollut sinun sosiaalityöntekijäsi?
- Onko sinulla ollut muita omia sosiaalityöntekijöitä?
- Tiedätkö mitä sosiaalityöntekijäsi tehtäviin kuuluu, ja mikä on sosiaalityöntekijän työnkuva? Mistä olet mahdolliset tiedot saanut?

2. Yhteydenpito oman sosiaalityöntekijän kanssa

- Millainen käsitys sinulla on, missä asioissa voit olla sosiaalityöntekijäsi yhteydessä?
- Milloin ja missä olet viimeksi tavannut sosiaalityöntekijääsi?
- Kuinka saat sosiaalityöntekijääsi tarvittaessa yhteyden?
- Onko yhteydenpito ollut sinusta riittävää?
- Millä tavalla ja kuinka usein haluaisit olla yhteydessä/tavata sosiaalityöntekijääsi?
- Miten sijaishuoltoapaikan aikuiset voisivat mielestäsi tukea sinun ja sosiaalityöntekijän välistä yhteydenpitoa?
- Mitä sinä itse haluaisit muuttaa, että yhteydenpito sosiaalityöntekijään olisi helpompaa?

3. Millaiseksi nuori kuvaa suhteensa omaan sosiaalityöntekijään

- Milloin olet tavannut ensimmäisen kerran oman sosiaalityöntekijän ja minkälainen vaikutelma sinulle jäi sosiaalityöntekijästä?
- Vaikuttiko sosiaalityöntekijä luotettavalta ja tuliko sinulle tunne, että juuri sinusta ja sinun asioistasi ollaan kiinnostuneita?
- Miten sinun mielipiteesi on huomioitu asiakkuuden aikana?
- Onko sinun helppo puhua omista asioista oman sosiaalityöntekijäsi kanssa? Jos on, niin mitä ajattelet, miksi se on helppoa? Jos ei, niin millaiset asiat estävät tai tekevät sen vaikeaksi?
- Minkälaisia tunteita sinussa herää, kun olet tekemisissä sosiaalityöntekijäsi kanssa?
- Millaiseksi koet sinun ja sosiaalityöntekijäsi välisen suhteen? Voitko antaa myös arvion kouluarvosanoin?
- Mitkä tai milloin asiat ovat toimineet hyvin? Millaisia mahdollisia haasteita on ollut?

- Mikä voisi mielestäsi edesauttaa/helpottaa puhumaan vaikeistakin asioista sosiaalityöntekijälle?

- 4. Kuinka kehittää suhdetta sosiaalityöntekijään sekä nuoren näkemys mieluisasta sosiaalityöntekijästä
 - Millainen henkilö on mielestäsi hyvä sosiaalityöntekijä?
 - Onko sinun mielestäsi sosiaalityöntekijän persoonalla tai esimerkiksi hänen iällä vaikutusta asiakassuhteeseen?
 - Onko sosiaalityöntekijän sukupuolella merkitystä sinulle?
 - Millaisia toiveita sinulla on sosiaalityöntekijän suhteen? Mitä hän voisi tehdä enemmän tai vähemmän?

Lopuksi

Kiitämme nuorta hänen antamista vastauksista. Kysymme millainen olo sinulle tuli näistä kysymyksistä ja millaisia ajatuksia nämä sinussa herättivät? Minkä kouluarvosanan antaisit tälle haastattelulle? Haluatko vielä lopuksi sanoa tai kertoa jotain meille? Kerromme, että meihin voi olla myös myöhemmin yhteydessä, jos nuorelle tulee tunne, että hän haluaisi kertoa meille vielä jotain.